ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»

ВІННИЦЬКИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ, ДОКТОРАНТІВ І МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ВІННИЦЬКОГО ІНСТИТУТУ УНІВЕРСИТЕТУ «УКРАЇНА»

«ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ»

МАТЕРІАЛИ VI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

16 травня 2019 року, м. Вінниця

Вінниця
«ТВОРИ»
2019

УДК 001.371.2(08)
ББК 72Я431
І-65

Відповідальний за випуск: О.В. Омельченко.
Редакційна група Вінницького інституту Університету «Україна»: Г.В. Давиденко (головний редактор), С.Ю. Ілініч (заступник головного редактора), О.В. Омельченко (укладач, відповідальний за випуск), В.В. Швед, Н.І. Костенко.

Рекомендовано до друку вченою радою Вінницького соціально-економічного інституту Університету «Україна» (протокол №6 від 05.07.2019 р.).
Дизайн та верстка: О.А. Закладній.

І-65 **Інклюзивна освіта: досвід і перспективи.** Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 16 травня 2019 р. / За заг. ред. Г.В. Давиденко. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2019. – 114 с.
ISBN 978-966-949-200-5

У збірнику вміщено матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивна освіта: досвід і перспективи», 16 травня 2019 р., а також наукові публікації членів наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених Вінницького інституту Університету «Україна».

Розглянуто світовий досвід упровадження інклюзивного навчання: здобутки та основні проблеми; досліджено педагогічні технології інклюзивного навчання: традиції та новаторство; висвітлено процес соціальної та психологічної адаптації осіб з інвалідністю до навчання в умовах інклюзії; приділено увагу правовим та економічним аспектам формування системи інклюзивної освіти в Україні.

УДК 001.371.2(08)
ББК 72Я431

© Вінницький інститут Університету «Україна», 2019
© ТОВ «ТВОРИ», 2019

ISBN 978-966-949-200-5

ВСТУПНЕ СЛОВО

16 травня 2019 р. до Дня науки Вінницький інститут Університету «Україна» уже традиційно пропонував усім охочим поглянути зблизька на проблеми навчання, виховання та соціальної адаптації осіб з інвалідністю у рамках VI Міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивна освіта: досвід і перспективи». Захід відбувся за підтримки Представництва Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні, що виступив спонсором проведених майстер-класів. До заходів долучилися громадська організація «Соціальна перспектива» та студентський актив інституту. Для викладачів, психологів, соціальних працівників, громадських діячів було проведено майстер-класи «Інклюзивне навчання: основні принципи та дієві технології» (Ілініч С.Ю.), «Психологічні особливості роботи з людьми із когнітивними порушеннями» (Ткаченко М.О.), «Українська жестова мова на кожен день» (Тиртичко А.П.). Загалом до активностей, крім студентства та викладачів Університету «Україна», долучилися понад 120 осіб з Вінниці, різних міст та селищ Вінниччини, Київщини, Львівщини, Луганщини, Франківщини, Хмельниччини.

Для Вінницького інституту Університету «Україна» та «Соціальної песпективи» інклюзія є загальною ідеєю та основним гаслом. Нам важливо максимально долучитися власними силами до формування інклюзивного суспільного простору на всіх рівнях, але насамперед ми прагнемо розвивати систему освіти й соціального захисту. Саме тому постійно організовуємо навчання, семінари, тренінги, різноманітні активності, покликані привернути увагу суспільства до проблем соціальної адаптації осіб з інвалідністю, полегшити поступ інклюзивного навчання, допомогти усім учасникам цього нелегкого процесу.

У рамках конференції було презентовано виставку наукових здобутків Університету «Україна» – «Інклюзивне навчання: вчимося у кращих», зокрема увазі громадськості було запропоновано колективну монографію «Теоретико-методологічні засади технології інклюзії у ЗВО», видану колективом авторів на чолі з президентом університету Петром Таланчуком. Кращі фахівці з інклюзивної освіти Університету «Україна» узагальнили двадцятирічний досвід упровадження новітніх технологій роботи з людьми з інвалідністю.

До роботи конференції також долучилися українські та зарубіжні партнери. Професор Лайл Кауффман (США) розповів про особливості організації інклюзивного навчання в школах Сполучених Штатів. Унікальний досвід соціальної інклюзії та роботи з дітьми з розладами аутистичного спектру представили фахівці громадської організації «Inclusive Practice» (Грузія).

Тренер, психолог, координатор програми у Вінницькій області Марія Горшкова презентувала можливості програми «International Child Development Programme». З виставкою-продажем інклюзивної літератури завітало видавництво «Дивогра».

Наталія Гайструк та Валентина Лосовська презентували унікальне краєзнавче авторське арт-видання «Путівник Вінниця ТОП 10», 5 примірників якого подарували в бібліотеку, а ще 5 примірників розіграли між присутніми.

Упродовж останніх трьох років «Соціальна перспектива» та власне команда фахівців з питань інклюзивного навчання Вінницького інституту Університету «Україна» постійно проводить практичні семінари та майстер-класи щодо особливостей інклюзивного навчання для педагогічних працівників, психологів. Тематика таких зустрічей – найбільш актуальні питання, які непокоять сучасного освітянина. Найбільше учителів турбує робота з дітьми, що мають ментальні та поведінкові особливості, виявляють агресивну поведінку.

Часті запити щодо ролі асистента вчителя та його взаємодії з учителем, батьками, самою дитиною, дуже багато конкретних запитань щодо учнів, з якими працюють. Саме ці питання були в центрі уваги на майстер-класах. За словами тренерів, увага школи до проблем інклюзії з кожним роком зростає, а відтак, сподіваємося, зростатиме і якість освітніх послуг у сучасній школі.

Директор Вінницького інституту Університету «Україна», доктор педагогічних наук, професор
ГАННА ДАВИДЕНКО

РОЗДІЛ 1. СВІТОВИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ: ЗДОБУТКИ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ

КАЧАЛОВА Т.В., *кандидат психологічних наук,*
доцент кафедри соціальної педагогіки і
соціальної роботи,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя;
ЧЕРНЕНКО Т.В., *старший викладач кафедри*
дошкільної освіти,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНКЛЮЗИВНИХ ЦІННОСТЕЙ І ПРИНЦИПІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність. Інклюзивне навчання є одним з пріоритетних напрямків забезпечення рівного доступу осіб до якісної освіти, невід'ємною частиною освітньої реформи в Україні, світовою тенденцією, що віддзеркалює цивілізаційний рівень суспільства різних держав [3]. У рамках державної політики щодо забезпечення освітніх потреб, створення всебічної підтримки дітям з особливими освітніми потребами на разі актуальним є забезпечення упровадження європейських цінностей і принципів в освітній простір вищої школи України, підготовки педагогічних кадрів до роботи в інклюзивних закладах, у тому числі закладах вищої освіти. У більшості країн Західної, а тепер і Центральної Європи відбуваються докорінні зміни у законодавстві, розумінні та забезпеченні якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Ратифікувавши основні міжнародні документи у сфері прав людини, Україна

взяла на себе зобов'язання щодо дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на вищу освіту для осіб з особливими освітніми потребами. Відповідно до Конституції України та чинного законодавства у галузі освіти, реабілітації, соціального захисту держава має забезпечити доступність до якісної освіти людям з особливими освітніми потребами з урахуванням здібностей, можливостей, бажань та інтересів кожної особистості шляхом запровадження інклюзивного навчання. Наразі в Україні спостерігається тенденція активного включення до соціального життя осіб з особливими освітніми потребами. Інклюзивна форма освіти дозволяє студентам «вразливих категорій» навчатися у закладах вищої освіти поряд з іншими студентами та створює оптимальні умови навчання. Особливо важливо це для людей з інвалідністю. Саме створення інклюзивного освітнього середовища є важливою складовою включення молоді з особливими потребами до освітнього процесу закладу вищої освіти. На думку А. Шевцова: «Включення в економічне й соціальне життя суспільства для молодої людини з інвалідністю є життєво необхідним. Однією з найважливіших форм входження її в соціум є професійна реабілітація, складовою якої є професійна реабілітація, складовою якої є професійна освіта, зокрема вища [4, с. 5]». Це забезпечить адаптацію системи до потреб таких студентів і створить умови для повноцінного навчання і соціалізації.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності створення навчально-наукових Центрів розвитку інклюзивної навчання у закладі вищої освіти як одного із шляхів реалізації європейських інклюзивних цінностей і принципів в освітньому просторі вищої школи.

Виклад основного матеріалу. Дослідження системи організації інклюзивного навчання та його супроводу в умовах закладів вищої освіти України, свідчать про: відсутність достатньої кількості підготовлених фахівців для роботи зі

студентами з особливими освітніми потребами; недостатній рівень інклюзивної компетентності викладацького складу; низький рівень супроводу «особливих студентів»; недостатнє спеціальне обладнання аудиторій, тренінгових кімнат та облаштування безбар'єрного освітнього середовища закладу вищої освіти; недостатність залучення студентської аудиторії до супроводу студентів з особливими освітніми потребами; відсутність умов для творчого особистісного розвитку студентів з особливими освітніми потребами.

Питання практичного розвитку інклюзії в закладах вищої освіти в Україні на сучасному етапі потребує більш глибокого вивчення. Незважаючи на високу потребу в інклюзивній освіті молоді з особливими освітніми потребами, її реалізація відбувається з великими труднощами і на даний момент знаходиться на етапі наукових дискусій. На сьогодні ще повністю не сформовано комплекс нормативно-правових та методичних документів, науково-обґрунтованих розробок і рекомендацій, що мали б забезпечити і регулювати організацію освітнього процесу студентів з особливими потребами у закладах вищої освіти України; не вивчено проблеми і труднощі соціальної адаптації довузівського середовища соціально дезадаптованих студентів, не фінансується придбання спеціального обладнання для безбар'єрного пересування студентів з інвалідністю; не практикувалась організація освітнього процесу для студентів, які відбувають покарання в умовах соціальної ізоляції. У зв'язку з чим виникає потреба в розробленні та упровадженні освітніх програм підготовки фахівців з інклюзивного навчання та програми формування і розвитку інклюзивної компетентності викладачів закладів вищої освіти, розроблені навчально-методичних комплексів з циклу предметів. На думку С. Миронової, ефективними шляхами підготовки фахівців, які вже працюють в інклюзивних закладах освіти, є курси підвищення кваліфікації, теоретичні та практичні

семінари, тренінги. Зокрема, зміст такої освіти повинен включати в себе основи корекційної педагогіки та психології з певними методичними аспектами [2, с. 8-15]. На даний момент склалася ситуація, коли більшість фахівців, які працюють в освітніх закладах загального типу, не мають достатніх знань про особливості фізичного, психологічного розвитку, навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами. На нашу думку, сполучною ланкою, що забезпечить координацію діяльності педагогів, спеціальних педагогів, психологів, соціальних педагогів інших необхідних фахівців на кожному етапі освітнього процесу може стати спеціаліст супроводу інклюзивного навчання.

Одним із шляхів вирішення проблеми професійної підготовки фахівців інклюзивної освіти ми вбачаємо у створенні навчально-наукових Центрів розвитку інклюзивного навчання у закладі вищої освіти. З цією метою у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя був розроблений і починає реалізовуватись проект «ННЦ РІО» (Навчально-науковий Центр розвитку інклюзивної освіти в умовах ЗВО). Мета проекту полягає у реалізації програм в галузі освітніх і педагогічних наук на основі імплементації європейських цінностей і принципів інклюзивної освіти в освітній простір вищої школи для забезпечення рівного доступу особам з особливими освітніми потребами до здобуття вищої освіти. Завдання проекту: вивчення міжнародного досвіду інклюзивного навчання у закладах вищої освіти; розробка теоретичних та практичних основ, інноваційних методів інклюзивного навчання у закладах вищої освіти; поліпшення розуміння проблематики інклюзивного навчання у закладах вищої освіти та формування необхідного досвіду і навичок викладацького складу ЗВО; підготовка кваліфікованих фахівців інклюзивної освіти, які матимуть високий рівень професійної компетентності у сфері інклюзивного навчання. Проектом передбачена реалізація

наступних напрямків діяльності: аналіз існуючих освітніх програм з інклюзивного навчання у закладах вищої освіти Європи; створення концепцій освітніх програм; створення робочих груп міжрегіональних контактів; модернізація програм упровадження інклюзивного навчання у закладах вищої освіти; включення інклюзивної складової до програм навчальних дисциплін; розробка комплексу навчальних дисциплін з основ інклюзивної освіти; створення дидактичних та методичних матеріалів для забезпечення освітнього процесу; підвищення рівня професійної інклюзивної компетентності викладачів ЗВО; створення умов для ефективної науково-педагогічної та інноваційної діяльності викладачів НДУ імені Миколи Гоголя в сфері інклюзивної освіти; залучення до наукових досліджень у сфері інклюзивної освіти студентів, магістрантів, аспірантів; організація співпраці з науковими співтовариствами, провідними науковцями і викладачами у сфері інклюзивної освіти; наукове обґрунтування і розробка механізмів неперервного комплексного супроводу особи з інвалідністю на усіх рівнях інклюзивної освіти (дошкільна, початкова, середня, професійна, вища), що забезпечить системність і послідовність всієї системи інклюзії; підготовка фахівців інклюзивної сфери: соціальний педагог, вихователь соціальний по роботі з дітьми з інвалідністю; тьютор, асистент вихователя, асистент вчителя, асистент викладача вищого навчального закладу; створення постійно діючої системи навчально-консультаційних заходів та тренінгів для вчителів, вихователів, педагогів ЗВО у сфері організації та реалізації інклюзивного навчання. На даний час проект реалізується на діагностичному етапі.

Висновки. Інклюзивна освіта у закладах вищої освіти України лише починає упроваджуватись на відміну від європейської системи, яка має досить ґрунтовні наукові дослідження в цій сфері і практику навчання «особливих» категорій студентів, що побудована на принципах соціальної

інклюзії. Українська система інклюзивної вищої освіти більше уваги приділяє переважно навчанню майбутніх фахівців, а соціальна інклюзія залишається поза увагою науковців та викладацького складу. Розпочато упровадження інклюзивного навчання для студентів з інвалідністю, однак залишається поза увагою «молодь з обмеженими соціальними навичками, антигромадською поведінкою», яка відбуває, або відбула покарання в пенітенціарній установі та перебувала в умовах соціальної ізоляції.

Список використаних джерел

1. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. К.: «Самміт-Книга», 2009. 272 с.

2. Миронова С.П. Особливості інклюзивної дошкільної освіти. *Вихователь – методист дошкільного закладу*. 2010. №11. С. 8-15.

3. Черненко Т.В. Міжвідомча співпраця Інклюзивно-ресурсних центрів: сучасний стан та перспективи розвитку. *Збірник матеріалів ІІ міжнародної науково-практичної конференції (15-16 листопада 2018 р., м. Ніжин).* Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 188 с.

4. Шевцов А.Г., Єжова Т.Є. Студенти з порушеннями опорно-рухового апарату в інтегрованому навчальному закладі. К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. 96 с.

КОРОВСЬКА А.М., *студентка факультету педагогіки, психології та соціальної роботи, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ ПЕДАГОГА ТА АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА НОВАТОРСТВО

Актуальність окресленої проблеми пояснюється необхідністю та підвищеним інтересом вчителів-практиків до технологій спільної діяльності педагога та асистента вчителя в інклюзивному класі.

Виклад матеріалу дослідження. У зв'язку з цією необхідністю, у контексті теми нашого дослідження, необхідно розглянути термінологічне коло таких ключових понять: «технології», «педагогічні технології», «робота», «технології спільного викладання».

Насамперед, поняття *«технології»* має грецьке походження: «техно» – означає майстерність, або техніку, а «логос» – слово, вчення, тобто це наука про майстерність [9, с. 760].

За словником української мови технологія є наукою, що вивчає сукупність певних знань чи відомостей про послідовність окремих виробничих операцій при виробництві чого-небудь [10, с. 106].

За трактуванням ЮНЕСКО поняття *«педагогічна технологія»* – це системний метод створення, застосування і визначення освітнього процесу в цілому з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, що має на меті оптимізувати форми освіти [2, с. 331].

Б. Лихачов виокремлює «*педагогічну технологію»* як

організаційно-методичний інструментарій педагогічного процесу, що має певний набір психолого-педагогічних установок, які визначають спеціальні форми, методи, способи, прийоми, засоби навчання та виховання і їх компонування [5].

В. Монахов подає визначення «*педагогічної технології*» як продуманої до найменших деталей модель спільної педагогічної діяльності, що включає в собі проектування, організацію та проведення освітнього процесу з гарантією забезпечення умов, що є комфортними для учнів та педагога [6].

Також, у Класифікаторі професій поняття «робота» визначається як певні завдання та обов'язки, що виконані, виконуються чи повинні бути виконані однією особою в межах діяльності, визначеної професією. Робота є статистичною одиницею, що класифікується відповідно до кваліфікації, необхідної для її виконання [7].

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає поняття «робота» як: 1) та чи інша діяльність щодо створення, виготовлення, обробки чого-небудь; 2) місце, де відбувається така діяльність; 3) те, що підлягає виконанню, здійсненню; 4) коло занять, обов'язків, те, чим зайнятий хто-небудь; 5) праця, заняття, служба на підприємстві, в установі [1, с. 1037].

Отже, доходимо висновку, робота – це певні завдання, які здійснює фахівець у межах своєї професійної діяльності, викликані доцільністю їхніх виконань.

Серед технологій роботи педагога та асистента вчителя в закладах освіти з інклюзивною формою навчання Т. Скрипник виокремлює [8]:

- технологію, що виявляє особливості розвитку дитини та визначає її потреби для розроблення в подальшому корекційної та розвивальної стратегій;
- технологію, що має на меті психопрофілактику;
- технологію, що базується на системній корекційній

роботі та розвитку дитини, опираючись на базові структури психічної організації;

- технологію ведення обов'язкових засідань членів команди супроводу;
- технологія ціле покладання;
- технологію, яка скеровує командну взаємодію всіх учасників міждисциплінарної команди;
- технологія визначення адекватної самооцінки у професійному розвитку педагогів;
- інноваційні терапевтичні технології для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Особливістю застосування саме технологій роботи педагога та асистента вчителя в закладах освіти з інклюзивною формою навчання є, насамперед, те, що результат тут буде залежати не тільки від одного вчителя, чи асистента вчителя, а від усієї мультидисциплінарної команди супроводу, від узгодженості та злагодженості їхньої діяльності. Вагому роль в цій взаємодії відіграє правильне, коректне та своєчасне залучення дитини з особливими освітніми потребами, а також всіх учнів класу до продуктивної взаємодії.

За науковими міркуваннями О. Гордійчук, *«продуктивна взаємодія всіх учнів класу з дитиною з особливими освітніми потребами»* полягає в усвідомленому толерантному прийнятті, прояві позитивного особистісного ставлення, наданні сердечної допомоги та охочому залученню до спільної діяльності всіма учнями інклюзивного класу дитини з особливими освітніми потребами» [3, с. 296].

На думку О. Гордійчук, якісне і системне застосування технології диференційованого навчання надасть змогу вчителю-практику та асистенту вчителя задовільнити індивідуальні потреби дитини з особливими освітніми потребами, розвивати її сильні сторони та нові прояви [4, с. 202].

Здійснити аналіз світового досвіду у контексті нашого дослідження, ми мали змогу на етапі здобуття подвійного диплому у Вищій Школі Лінгвістичній міста Ченстохово (Польща) та захисту дипломної роботи з означеної проблеми.

За нашими спостереженнями у навчальному закладі імені Марії Монтессорі «Академія усміху», польські спеціалісти досить вдало продемонстрували *паралельне викладання*, змістом якого є одночасне навчання різних груп учнів в одному класі.

Результативним і нетрадиційним, на наш погляд, є досвід фінських вчителів м. Оулу в практичній реалізації технології *підтримуючого викладання (Co-teaching),* яке практикується з метою підсилення якості викладання іншого педагога.

Вважаємо, що подібні моделі спільного викладання передбачають важливі компоненти співпраці: особисту взаємодію, позитивну взаємозалежність, моніторинг динаміки, індивідуальну підзвітність та міжособистісні навички команди супроводу.

Як взірець потужної команди супроводу, членам якої притаманні провідні функції і стратегії роботи є команда Inclusive practices в м. Уреки, Грузія. Організація всієї розроблена на основі Міжнародних стандартів, створений тренінговий інклюзивний простір, постійно діюче стажування для студентів різних країн на пострадянському просторі, розроблено і впроваджено онлайн-платформи. Ми мали змогу долучитися до фестивалю «Долаючи кордони», програми стажування та участі в конкурсі «Кращі інклюзивні практики – 2018», як співорганізатори проекту-переможця «Майбутній вчитель. Дитина з особливими освітніми потребами. Батьки: точки дотику». Поетапна структурована участь у проекті дає можливість студентству набувати фаховості, а разом з тим, підвищувати рівень професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до інклюзивного навчання учнів.

З метою ідентифікації себе з іншими та з метою

вибудовування власної проектної діяльності ми брали участь у Міжнародному конкурсі студентських ініціатив «Мій інклюзивний простір – 2019». Здійснення тривалого дослідження та аналізу діючих «інклюзивних мотивів» у Чернівцях ми познайомилися зі змістом і функціями діяльності чисельних інклюзивних спільнот. Вважаємо, тісна взаємодія з громадськими організаціями, творчими гуртками та клубами, сприятиме розвитку у фахівців вмінь командної злагодженої спільної діяльності.

Як *висновок*, варто зазначити, що застосування успішного світового досвіду створить можливості впровадження технологій роботи педагога та асистента вчителя в закладах освіти з інклюзивною формою навчання.

Список використаних джерел

1. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К., 1997. 376 с.

3. Гордійчук О.Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи до моделювання роботи в класі з інклюзивним навчанням. Професійна підготовка фахівців: креативний підхід. Монографія. Житомир: Вид-во Євенок О.О., 2017. С. 282-298.

4. Гордійчук О.Є. Упровадження майбутнім учителем початкової школи інноваційних технологій у класі з інклюзивним навчанням. Пост-травматичний стресовий розлад: дорослі, діти та родини в ситуації війни. Міжнародне науково-практичне видання. Том ІІІ. Варшава; К.: ПАН – Гнозис, 2018. С. 187-202.

5. Лихачев Б.Т. Введение в теорию и историю воспитательных ценностей (теоретико-исторический анализ воспитательных ценностей в России в XIX и XX веках). Самара:

Изд. СИУ, 1997.

6. Монахов В.М. Технологические основы проектирования и конструирования учебного процесса. Волгоград: Перемена, 1995. 152 с.

7. Національний класифікатор України. Класифікатор професій. URL: http://hrliga.com/docs/327_KP.htm (дата звернення: 23.02.2017).

8. Скрипник Т. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі: навчально-наочний посібник. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 56 с.

9. Словник іншомовних слів, за редакцією члена-кореспондента АН УРСР О.С. Мельничука. К.: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1974. 776 с.

10. Словник української мови: в 11 томах. Том 10. 1979.

САДОВА І.І., *кандидат психологічних наук,*
доцент, доцент кафедри педагогіки та
методики початкової освіти,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ

Актуальність дослідження обумовлено тим, що зміни у сучасній системі освіти, пов'язані із соціальними і правовими аспектами, які відбувалися в суспільстві протягом його розвитку. Аналіз зарубіжних і вітчизняних джерел засвідчує, що виникнення педагогічного феномену «інклюзивна освіта» зумовлено, перш за все, трансформацією суспільної свідомості до дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Історичні факти є свідченням того, як за період майже двох століть в

результаті безперервної боротьби прогресивно мислячих представників науки, культури, медицини, освіти поступово змінювався вектор ставлення суспільства до дітей з ООП, від повного неприйняття і навіть знищення до сегрегації – інтеграції – інклюзії. Концепція інклюзивної освіти була проголошена державами більшості найрозвиненіших країн одним із пріоритетних напрямів удосконалення світової освітньої системи й політики. Сьогодні в результаті продуктивного міжнародного співробітництва та науково-практичної діяльності педагогів вироблені спільні ефективні напрями реалізації інклюзивної освіти як важливого етапу у глобальному розвитку людства.

Теоретичне осмислення головних концептуальних ліній інклюзивної освіти відбувається крізь призму історії, філософії, педагогіки, психології, апробовані універсальні технології з метою емпіричного дослідження феномена (Г. Бондаренко, І. Бех, А. Венгер, С. Гончаренко, М. Євтух, А. Капська, Г. Марченко, О. Нікольська, М. Сварник, О. Хохліна, О. Чебикін та ін.). Багато досліджень присвячено навчанню дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти (В. Бондар, О. Безпалько, Т. Ілляшенко, А. Колупаєва, Є. Мартинова, О. Полякова, Т. Сак, В. Синьов, Т. Софій, Е. Столяренко, О. Таранченко, А. Шевцов, А. Шевчук).

З огляду на проблему нашої розвідки цінність становить дослідження А. Колупаєвої, у якому трактується термін «інклюзивна освіта»: «Інклюзія (інклюзія – inclusion (англ.) – залучення), передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання... Суть інклюзивної освіти полягає в тому, що діти з ООП можуть навчатися в загальноосвітніх школах разом зі здоровими однолітками, спілкуватися в колективі, розвиватися відповідно

до своїх особливостей і бути залученими до життя суспільства» [3].

У дітей з ООП підвищуються можливості: дружити зі здоровими однолітками; здійснювати вищий рівень соціальної взаємодії; покращувати соціальні компетенції та навички комунікації. У здорових дітей виникають можливості: розвивати толерантність, доброзичливість, милосердя і повагу до осіб, які мають значні відмінності від звичайних школярів; отримувати унікальний соціальний досвід спілкування з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, що сприяє підвищенню їх самооцінки, формуванню умінь і навичок рефлексії [3, с. 108].

А. Колупаєва зазначає, що найбільш поширене й прийнятне стандартне визначення «особливих освітніх потреб» подано в Міжнародній класифікації стандартів освіти (International Standart Classificationof Education): «Особливі освітні потреби мають особи, навчання яких потребує додаткових ресурсів. Додатковими ресурсами можуть бути: персонал (для надання допомого у процесі навчання); матеріали (різноманітні засоби навчання, в тому числі допоміжні та корекційні); фінанси (бюджетні асигнування для одержання додаткових спеціальних послуг)» [2, с. 50].

В документі «Міжнародні консультації з питань навчання дітей з особливими освітніми потребами» вказується, що основоположним в інклюзивних підходах є те, що не особистість має прилаштовуватися до суспільних, соціальних, економічних стосунків, а навпаки – суспільство має створити умови для задоволення особливих потреб кожної особистості [2, с. 48].

Дослідники в галузі інклюзивної освіти А. Колупаєва і О. Таранченко серед пріоритетів розвитку освіти осіб з особливими потребами в Україні називають: гарантування умов для реалізації державної політики із забезпечення особам з особливими потребами конституційних прав та всіх прав,

задекларованих у міжнародних документах у галузі освіти й соціального захисту і ратифікованих нашою державою; внесення необхідних змін і доповнень до чинного законодавства з метою його узгодження з міжнародними стандартами; підвищення відповідальності у кадровій політиці, що передбачає вдосконалення освітнього менеджменту, фахової підготовки та перепідготовки педагогів відповідно до нової освітньої парадигми; посилення їх взаємодії з усіма учасниками навчального процесу [1, с. 67-68].

Підбиваючи підсумки, можна прийти до висновку, що реальна освіта і виховання діють далеко за межами шкільного рівня, охоплюючи тим самим весь процес життя людини. Інклюзивна освіта є процесом, в якому українська школа повинна бути змінена таким чином, щоб усі діти, які опинилися без уваги з різних причин навчалися зі своїми однолітками і отримали якісну освіту. Здійснення інклюзивної освіти потребує організації належного психолого-педагогічного супроводу усіх учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Колупаєва А., Таранченко О. Інклюзивна освіта: від основ до практики: монографія. К.: ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.

2. Колупаєва А., Таранченко О. Інклюзія – соціальна модель устрою суспільства. *Початкова школа*. 2015. №6. С. 47-50.

3. Садова І. Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в умовах сучасної початкової школи. *Молодь і ринок. Щомісячний науково-педагогічний журнал*. 2017. №8 (151) серпень. С. 106-111.

РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ: ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО

КОСОВЕЦЬ О.П., *кандидат психологічних наук,*
викладач вищої категорії,
ДРУЦКРОІ «Поділля»

СИНХРОННЕ НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Комп'ютерні технології навчання, перш за все мультимедіа та Інтернет, дають основи для створення та забезпечення інтерактивності навчання, моделюванню спеціального навчального середовища, що дає можливість по-новому осмислити шляхи формування знань, умінь та навичок.

Комп'ютер постає у ролі посередника та партнера у якісному навчанні. Партнерська підтримка персонального комп'ютера розуміється як активний помічник у досягненні конкретної навчальної мети, як особлива форма діяльності, яка є спробою побудувати та сформулювати загальну концепцію. У процесі навчання учнів з особливими потребами комп'ютер виступає як помічник у реалізації професійних здібностей, як інструмент для спілкування та навчання.

Засобами веб-технологій надається можливість розширення форм та методів навчання. Для забезпечення якісного навчання пропонуємо інтерактивний зв'язок через синхронне та асинхронне спілкування з використанням інформаційних технологій [5].

На особливості організації навчання студентів з особливими потребами з використанням комп'ютерних технологій звертають увагу дослідники П. Таланчук, Т. Комар,

В. Базоєв, Г. Нікуліна, О. Мартинова, С. Лебедєва, Л. Корвякова, І. Абрамов, Т. Єжова, І. Зарубіна, К. Кольченко, С. Литовченко, Л. Набокова, О. Охрименко, О. Єреміна, Г. Птушкін та ін..

Проблеми використання глобальної мережі у навчанні студентів з особливими потребами досліджуються у Національному технічному університеті України (КПІ) (А. Петренко).

Принципи організації синхронного навчання застосовуються у Німеччині та США. Про це свідчать наукові дослідження Андреа Кіні, Девіда Макнотона, Лінди Садлески (університети штату Пенсільванія).

Постановка проблеми. Більшість наукових праць, як слідує з аналізу останніх публікацій, стосується навчання дітей чи студентів з інвалідністю. Лише обмежена кількість наукових досліджень спрямована на вивчення особливостей організації навчання учнів з вадами здоров'я. Наше дослідження стосується категорії людей з особливими потребами, які займають проміжне місце між дітьми-інвалідами та студентами вищих навчальних закладів, які мають вади здоров'я.

Навчання учнів з особливими потребами у центрах професійної реабілітації інвалідів проводяться у групах кількістю 12-15 учнів. У групових навчаннях учні активно співпрацюють для набуття нових знань, взаємодопомоги та знаходження спільних рішень у подоланні труднощів. Активна участь учнів є найбільшою перевагою групового навчання. Обмін інформацією має важливе значення для розвитку мислення та пізнавальних здібностей учнів. Груповий навчальний процес часто починається з вирішення поставленої задачі чи проблеми, яку спільними зусиллями необхідно вирішити.

У груповому навчанні учні використовують різні форми спілкування: дискусії, прохання, переговори, обмін аргументами для пошуку загальних результатів. В залежності від поставленої

проблеми, учням необхідно розширити комунікаційні можливості. Комунікаційні зв'язки призводять до відображення знань (індивідуальних) або розробки загальні знання (групових).

Синхронне навчання розглядається як один із методів групової комунікації. Для певної групи учнів, які мають вади мови чи частково втратили слух, спілкування у чатах є необхідним елементом для навчання, налагодження дружніх відносин з одногрупниками та особистої реалізації.

Навчальна діяльність забезпечується миттєвими повідомленнями у реальному часі за допомогою локальних чатів та інтернет-пейджерів, текстових та графічних елементів на веб-сторінках навчальних сайтів. [1] Синхронність розуміється як спільна робота учнів над однією проблемою одночасно.

Синхронне спілкування можна поділити на два етапи:

- обмін індивідуальними знаннями;
- розробка загального знання.

Синхронне спілкування організовується як у локальній мережі комп'ютерного класу, так і з використанням глобальної мережі Інтернет чи мобільного зв'язку.

Пропонуємо організувати групове спілкування у локальній мережі комп'ютерного класу, яке реалізується за допомогою спеціального програмного забезпечення. Наприклад, стандартна програма «Розмова» (winchat) операційної системи Windows дозволяє підключати комп'ютери різних локальних мереж та спілкуватися миттєвими повідомленнями. Більш досконалими є програми динамічного обміну даними, які доступні для вільного розповсюдження. Програми для «локальних розмов» мають спеціальні інструменти для підтримки синхронного зв'язку та роботи над навчальним матеріалом.

Вікно програми поділено на кілька частин: вікно діалогу, вікно для друку та відправки повідомлень та вікно зі списком учнів. Учень налаштовує програму на свій вибір: підбирає

кольорову гамму та розмір тексту для зручного перегляду повідомлень, заповнює особисту інформацію. Локальні чати підтримують смайли, ведуть статистику активності учнів у мережі.

На дошці оголошень викладач розміщує завдання чи пропонує конкретну проблему дослідження, для вирішення якої необхідні групові зусилля учнів. Завдання можуть містити графічні зображення, посилання та форматований текст.

Функція *збереження архіву повідомлень* дозволяє учням переглядати попередні завдання та повідомлення. Учні, які мають проблеми із пам'яттю, часто використовують архів для повторення навчального матеріалу.

У груповому спілкуванні створюються окремо *підгрупи за інтересами*. Для таких підгруп викладач має можливість надсилати додаткові завдання, що забезпечує диференціювання у навчанні інформатики учнів з особливими потребами.

Проведені заняття з використанням синхронного спілкування показали високий рівень активності учнів: відображається думка кожного учня та взаємодія між учнями. Викладач легко виявляє труднощі та недоліки у навчанні, щоб повторити та звернути увагу на окремі частини навчального матеріалу.

Список використаних джерел

1. Рокосовик Н.В. Дистанційне навчання у вищій освіті людей з особливими потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наукових праць*. К.: Університет «Україна», 2004. С. 189-195.

2. Поцулко О.А. Дистанційна освіта в Україні. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. Донецьк: Витоки, 2009. №1. С. 24-28.

3. Клочко В.І., Косовець О.П. Деякі аспекти вивчення теми «Основи роботи на ПК» слухачами з особливими потребами. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні*

методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Зб. наук. пр. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2010. Випуск 19.

4. Таланчук П.М., Кольченко К.О., Нікуліна Г.Ф. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі: навч.-метод. посібник. К.: Соцінформ, 2004. 128 с.

5. Шуневич Б.І. Тенденції розвитку складових частин організації дистанційного навчання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Комп'ютерні науки та інформаційні технології*. Л., 2009. Випуск 653. С. 231-239.

6. Andrea Kienle. Intertwining synchronous and asynchronous communication to support collaborative learning – system design and evaluation. *Education Information Technologies*. 2008. URL: http://www.Springer.com.

КОСТЮКОВА О.М., *доцент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи,*
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького;
СКІДАНОВ О., *студент спеціальності «Туризм»,*
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ЕКСКУРСІЙНА СПРАВА – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Серед основних пріоритетів освіти у 2019 році виділяється такий напрямок педагогічної діяльності, як «Гідність кожної дитини». В ньому визначено, що і надалі триватиме впровадження інклюзивної освіти [3, с. 5]. Сьогодні це є

актуальним як для загальноосвітніх так і вищих навчальних закладів. Необхідно відмітити, що для практичного здійснення інклюзивної навчально-виховної роботи в університетах почали створюватися реабілітаційні центри. Один з таких суспільно-необхідних координаторів інклюзиву в області, відповідно до свого статусу – регіональний, діє у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького. На його базі науково-дослідний Центр туризмології і екскурсознавства університету впроваджує один з розділів проекту «Навчально-екскурсійні програми у напрямку соціалізації та національно-патріотичного виховання молоді» – «Інклюзив екскурсійної справи». Адже інклюзія – це процес включення до соціуму всіх осіб «без виключення», незалежно від їхньої фізичної активності, що може бути спровоковано, як хворобою так і зовнішніми обставинами.

Законодавчою основою для екскурсійної справи є закон України «Про доповнення до закону України «Про туризм» 2003 р., а також міжнародні документи, зокрема, Всесвітньої Туристичної Організації, членом якої є Україна, які спрямовані на надання однакових можливостей у туристичному просторі всім, включаючи людей з фізичними обмеженнями [2, с. 62].

Основним компонентом екскурсійної справи, яка складається з таких трьох основних частин, як «Екскурсологія» (теорія), «Екскурсознавство» (методика) і «Екскурсійна діяльність» (практика) є екскурсія. Вона визначається як процес наочного пізнання довкілля, який здійснюється на основі підготовленого маршруту з екскурсійними об’єктами, під керівництвом кваліфікованого фахівця – екскурсовода і може відбуватися у відкритому та закритому просторі. Екскурсії активно були задіяні у навчально-виховному процесі ще у XIX столітті. У 20-х роках XX століття вони стали основою навчальних планів і систем таких планових навчальних екскурсій, пов’язаних з вивченням багатьох

предметів, допомагала опановувати не тільки теоретичні знання, але й пов'язувати їх з практикою. Це відбувалося під час екскурсій в природу, до культурних пам'яток, на виробництво. Педагогічна цінність екскурсій полягала в тому, що вони надавали можливість учням охоплювати складні явища, синтезувати матеріал, який накопичувався в процесі навчальної роботи, поширювати кругозір та практичний досвід. Значна увага приділялася краєзнавчим систематичним спостереженням. Найпоширенішою формою навчання було проведення екскурсій до лісу, до річки, до сусідніх сіл, по історичних місцях, до музеїв. У перший рік навчання першого концентру вивчався матеріал кварталу, району. Другий рік навчання програмував екскурсії по місту, а третій – по всій окрузі [1, с. 122, 123].

І на сучасному етапі навчальні екскурсії виконують важливі функції, особливо – інклюзивні. Вони удосконалюють предметні знання, надають додаткові відомості, поглиблюють їхнє засвоєння під час навчального процесу. За тематикою екскурсії є оглядові, які включають багато підтем і тематичні: історичні (історико-краєзнавчі, етнографічні, воєнно-історичні), літературні (бібліографічні, історико-літературні), архітектурні, природничі, музейні тощо.

Інклюзивні екскурсії є важливими для удосконалення процесу мовлення і комунікації завдяки комплексному підходу до опису наочних екскурсійних об'єктів, наприклад, за місцем проживання і навчання. Це може бути територія двору, школи або університету, найближчі будинки, пам'ятки природи, пам'ятні знаки, меморіальні дошки, пам'ятники і пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, як у місті, так і сільській місцевості. На такій основі створюються екскурсії-тренінги, під час яких екскурсант слухає, осмислює, повторює, запам'ятовує екскурсійний матеріал і готується до самостійної розповіді.

Підготовка інклюзивної екскурсії складається із наступних етапів:

1. Визначення теми, назви, мети екскурсії.

2. Проведення інфраструктурного моніторингу маршруту екскурсії.

3. Відбір екскурсійних об'єктів.

4. Вивчення і підбір літератури та джерел.

5. Підготовка тексту екскурсії.

6. Підготовка методичних рекомендацій до проведення екскурсії, в яких визначається: 1) маршрут екскурсії; 2) екскурсійні об'єкти; 3) зупинки; 4) час для огляду екскурсійних об'єктів; 5) час для надання екскурсійної інформації; 6) доступність об'єктів; 7) місце для найкращого огляду об'єктів.

7. Підготовка «Паспортів екскурсійних об'єктів», які надають наступну інформацію: назва об'єкту, інформація про автора, дата створення об'єкту, матеріал, з якого створено об'єкт, стан збереженості, в яких екскурсійних програмах задіяний.

Креативного значення набувають інклюзивні екскурсії, коли на основі особливостей екскурсійної методики відбувається взаємодія і співпраця екскурсовода та екскурсанта у потрібному навчальному напрямку. Тому важливим є підбір екскурсійних методичних прийомів показу і розповіді.

Методичні прийоми показу є домінуючими в екскурсії, яка базується на наочній доступності об'єктів:

1. Прийом попереднього огляду. Перед тим як розпочати опис об'єкту, пропонуємо екскурсантам самостійно його оглянути. Звернути увагу на особливі деталі (напис на пам'ятнику, меморіальна дошка, архітектурне оздоблення, скульптурна композиція).

2. Прийом зорової реконструкції. Відтворює об'єкт, який було зруйновано повністю, або залишилися його частини, або він – перебудований. Надаємо можливість екскурсантам уявити і «побачити» історичні події, які відбувалися на оглядовому

майданчику. Відчути подих епохи, життя і творчості особистостей того періоду.

3. Екскурсійний мистецтвознавчий аналіз. Висвітлюємо особливості архітектурних стилів, творів монументального мистецтва, художнє оформлення пам'яток сакрального мистецтва.

Методичні прийоми розповіді підсилюють відчуття причетності до екскурсійних об'єктів:

1. Пояснення: детальний, глибокий опис об'єкту.

2. Цитування: використовуємо уривки з художньої, меморіальної, документальної літератури.

3. Літературний монтаж: підбір декількох уривків з літературних творів, історичних документів на одну тему.

В інклюзивних екскурсіях особливого значення набувають наочні посібники: світлини, карти, зразки гербарію тощо. Важливо, щоб маршрут не був занадто протяжним, екскурсійні об'єкти знаходилися поруч. Необхідно забезпечити зони відпочинку, з урахуванням фізіологічних особливостей екскурсантів.

Отже, важливими є інклюзивні екскурсійні програми, під час яких відбувається підвищення ролі екскурсантів, які самі беруть в них активну участь, доповнюючи різні підтеми. Все це може відбуватися завдяки особливим властивостям екскурсійного методу, в основі якого закладено наочне знайомство, спостереження і вивчення всіх особливостей навколишнього світу у просторовому вимірі, відповідно до завдань сучасного навчання.

Список використаних джерел

1. Костюкова О.М. Розвиток краєзнавчо-екскурсійної справи в Україні у 20-х рр. XX ст.: освітні, культурологічні аспекти. Монографія. Черкаси: В-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2010. 171 с.

2. Федорченко В.К. Правове регулювання туристичної

діяльності в Україні. К.: Юрінком Інтер, 2002. 640 с.
3. Ширікін Д. Основні пріоритети. *Освіта*. 2019. №1-2.

ЛЕГКА Ю.В., *магістрант*
спеціальності «Дошкільна освіта»,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

ВИМОГИ ДО УМОВ ПЕРЕБУВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Актуальним питання під час введення інклюзивної освіти є організація відповідних умов для перебування дітей з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти. Постає проблема доступності до середовища освіти для таких дітей і ми відразу уявляємо відповідно обладнані спеціалізовані заклади освіти.

Термін «доступність» стосується широкого спектру питань: методичного забезпечення, планування виховного процесу, організації дозвілля, застосуванню технічних засобів організації відповідного освітнього середовища. Діти з особливими освітніми потребами не зможуть скористатися своїм правом на освіту, яке задекларовано державою, якщо до нього немає «доступу». У широкому розумінні, доступність навчального процесу – це усунення наявних бар'єрів, які заважають дитині з особливими освітніми потребами скористатися своїм правом на освіту [5]. Тому оцінка стану доступності вимагає особливого підходу.

Л. Байда визначає, що *доступність* – це показник того, якою мірою «продукт» або послуга можуть бути використані людьми, а в даному випадку дітьми з особливими освітніми

потребами так само ефективно, як вони використовуються іншими [1]. Про це говорить дослідниця , визначаючи що

Досить чітко питання доступності в аспекті середовища діяльності людей з особливими освітніми потребами розкрито в такому освітньому підході як *універсальний дизайн*. Цією ж проблемою займалися В. Азін, Я. Грибальський, Л. Байда, О. Красюкова-Еннс, Elaine Ostroff, Jim Sandhu та ін.

Майкл Біднер, американський архітектор, у 1970 році вперше висунув ідею стосовно того, що функціональний потенціал кожної людини посилюється, коли знімаються довколишні бар'єри – фізичні та ментальні. Він наполягав на новій концепції доступності, яка мала бути широкою та універсальною, тобто охоплювати більшу категорію людей з різними функціональними обмеженнями та задовольняти їхні потреби.

Вагомий внесок для впровадження принципів універсального дизайну зробив американський архітектор Рон Мейс, який почав використовувати термін «універсальний дизайн» та зауважив, що «універсальний дизайн не є новою наукою, стилем або чимось унікальним. Він вимагає лише усвідомлення необхідності ринкових відносин і поміркованого підходу, щоб зробити все, що ми проектуємо і виробляємо, таким, щоб цим повною мірою могла користуватися кожна людина» [6].

Уперше з'явившись в архітектурній сфері, універсальний дизайн в освіті є підходом, що забезпечує врахування всіх потреб дітей, учнів, студентів на етапі планування освітніх послуг, продуктів і всіх аспектів освітнього процесу. Універсальний Дизайн – стратегія, спрямована на те, щоб проектування і компоненти будь-якого середовища, виробів, комунікацій, інформаційних технологій чи послуг були однаково доступні чи зрозумілі всім та відповідали вимогам спільного користування. Це економічно ефективний підхід, бо

задовольняє потреби всіх користувачів вже на початковому етапі розробки та проектування і виключає майбутні нераціональні витрати. В основі універсального дизайну лежить повага до прав людини і здійснюється забезпечення реалізації всіх прав дітей та осіб з особливими освітніми потребами [2].

Завдяки проведеним науковим розробкам Рона Мейса (1997 р.) було визначено сім принципів універсального дизайну завдяки яким речі, простір, послуги, взаємодія між людьми стають зручними, безпечними, доступними:

1. Рівність та доступність використання.
2. Гнучкість використання.
3. Простота й інтуїтивність використання.
4. Доступно викладена інформація.
5. Терпимість до помилок.
6. Малі фізичні зусилля.
7. Наявність необхідного розміру, місця, простору [2].

Слідуючи принципам універсального дизайну в закладі дошкільної освіти повинні створюватися умови для перебування дітей з особливими освітніми потребами поруч з іншими дітьми та відповідні щодо цього середовища.

Організація інклюзивного навчання передбачає надання дитині з особливими освітніми потребами психолого-педагогічної корекційної допомоги, перш за все, це стосується перебування дитини у приміщенні групової кімнати. Корекційно-розвивальні заняття з такими дітьми проводяться в окремому приміщенні, в якому можуть бути створені наступні зони – навчальна, ігрова, сенсорна та зона релаксації.

Як свідчить міжнародна практика (S. Balaram, J. Betsy Case), корекційно-розвивальні послуги додаткових фахівців дітям з особливими освітніми потребами (наприклад, логопеда), не обов’язково повинні надаватись в окремому приміщенні. Часто такі заняття є більш ефективними, оскільки проводяться у звичному для дитини середовищі (група дитячого садка) під час

організації навчання в малих групах та/або під час індивідуальної роботи. Також такі заняття можуть бути корисними і для інших дітей, які навчаються в інклюзивній групі [3, с. 22-23].

Функціональне зонування приміщень інклюзивної освіти визначається з урахуванням багатьох чинників (конструктивних, економічних, ергономічних, соціокультурних, тощо), які впливають на матеріально-технічні та візуальні параметри кожної зони. Зонування дає змогу впорядкувати усі внутрішні процеси групи. Залежно від виконуваних функцій та навантажень означених приміщень виділяють наступні зони:

- активну (фізичні ігри);
- пасивну (інтелектуально-творчі, види ігор)
- допоміжну (не пов'язану з ігровими процесами) зони, які можливі у групі.

Активна зона середовища для дітей – це просторово виділена частина групи, де безпосередньо відбуваються ігрові процеси, що стимулюють фізичну діяльність дітей. Потреба в русі – одна з основних потреб дитини. Тому важливим завданням під час організації предметно-ігрового середовища є формування осередку рухової активності, яке вимагає грамотного підходу. Фізичні ігри покликані сприяти розвитку тіла дитини і забезпечувати тренування швидкості і спритності рухів та реакції, розвиток координації і рівноваги, поліпшення функції дихання, укріплення вестибулярного апарату тощо. У проектуванні зон для дітей із обмеженими фізичними та розумовими можливостями треба враховувати ігрові цілі, за якими буде використовуватись активна зона. Наприклад, для дітей на колісних кріслах проектування ігрового середовища спрямоване на використання лише силових навантажень на руки.

Пасивна зона в загальному випадку включає інтелектуальні та образотворчі ігри. Інтелектуальний характер

ігор забезпечує розвиток розумових здібностей дітей, підвищує їх розумовий потенціал та психологічний рівень; розвиває концентрацію уваги, пам'яті і рухливості нервових процесів; сприяє формуванню розрізнення предметів за формою і кольором, активізації тактильного сприйняття тощо. Призначення пасивної ігрової зони: включення процесів мислення, конструювання, малювання та ліплення. Творчий характер організації середовища розвиває образотворчі, музичні та інші творчі здібності дітей. Для дітей з обмеженими фізичними та розумовими можливостями організація пасивних зон спрямована в першу чергу на розвиток дрібної моторики та релаксацію.

Важливу роль для організації групи відіграють також *допоміжні зони*, що не несуть ігрових функцій, проте покликані забезпечувати комфорт в активній та пасивній зонах і структурну організацію групи [4, с. 206-209].

Отже, правильно організоване середовище в ЗДО, де навчаються діти з особливими освітніми потребами забезпечує можливість надання необхідних умов для повноцінного фізичного, естетичного, пізнавального становлення особистості та сприяє адаптація та соціалізації дитини до навколишнього середовища, а також дасть дитині можливість відчути себе потрібною суспільству.

Список використаних джерел

1. Байда Л.Ю. Доступність та універсальний дизайн як необхідні передумови інклюзивного навчання. *Методист – best*. 2014. №13. С. 1-4.

2. Виртосу І., Печончик Т. Універсальний дизайн: практичні поради для кожного. URL: http://ud.org.ua/biblioteka/books/87-universalnij-dizajn-praktichni-poradi-dlya-kozhnogo

3. Заєркова Н.В., Трейтяк А.О. Інклюзивна освіта від А до Я: порадник для педагогів і батьків. К., 2016. 68 с.

4. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної

конференції «Актуальні проблеми сучасного дизайну», м. Київ, 20 квітня 2018 року. К.: КНУТД, 2018. Том 2. 336 с.

5. Тарабасова Л.Г. Соціалізація дітей з особливими потребами. Теоретико-методологічне дослідження. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2015. Вип. 9. С. 132-139.

6. Wolfgang F.E. Korydon H. Smith. UNIVERSAL DESIGN HANDBOOK. Second Edition P. 50-55 Copyright © 2011 New York.

МАТКОВСЬКА І.А., *викладач ІІ категорії,*
циклової комісії загальноосвітніх,
гуманітарних та соціальних дисциплін,
Вінницький коледж Університету «Україна»

CLASSROOM BY GOOGLE – ХМАРНА СИСТЕМА ДИСТАНЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ УРОКІВ

Відповідно до вимог умов реалізації основної освітньої програми основної загальної освіти, інформаційно-освітнє середовище освітнього закладу повинне забезпечувати дистанційну взаємодію всіх учасників освітнього процесу:

- учнів та студентів, а також їх батьків (законних представників);
- педагогічних працівників;
- органів управління в сфері освіти;
- громадськості.

Вимоги до інформаційно-методичних умов реалізації основної освітньої програми основної загальної освіти передбачає відображення освітнього процесу в інформаційному середовищі шляхом розміщення:

- домашніх завдань (текстове формулювання, відеофільм для аналізу, географічна карта);
- результатів виконання атестаційних робіт учнів та студентів;
- творчих робіт вчителів, учнів та студентів.

Предмет інформатика є основною платформою для знайомства з новими IT-технологіями. Тому я вважаю основним своїм завданням на своєму предметі навчити студентів таким інформаційним технологіям, які вони могли б використовувати при вивченні інших предметів.

В ході викладання інформатики, у мене виникли такі складності:

1. Проблема нестачі часу студентам на парі для виконання практичної роботи. Багато студентів хотіли б доробити завдання вдома, але виникали проблеми з перенесенням файлів.

2. Організація роботи зі студентами, які відсутні в коледжі тривалий час з різних причин (хвороба, змагання і т.п.).

3. Систематизація навчального матеріалу для того, щоб студенти могли повторити вивчені теми, а також використання посилань на відео-ролики та інтерактивні ресурси в мережі Інтернет.

Все вище перераховане підштовхнуло мене для пошуку інструменту, за допомогою якого можна було здійснювати інформаційну, інтерактивну підтримку пари. Я спробувала сервіси ведення блогу і сайту, але з цими інформаційними ресурсами моїм студентам було не дуже зручно працювати в зв'язку з тим, що:

- потрібно було знати адресу сайту або блогу, на якому розміщуються завдання і матеріали для пар;
- здача робіт відбувалася на пошту викладача, на якій вони іноді губилися через великий потік листів.

Після проходження безкоштовного курсу «Додатки

Google в професійній діяльності викладача закладу освіти», я відразу стала використовувати Classroom Google для дистанційної підтримки своїх пар.

Клас (Classroom Google) – це сервіс для освіти, який допомагає викладачам швидко створювати та впорядковувати завдання, виставляти оцінки, залишати коментарі та спілкуватися з учнями, він має величезні перспективи в сфері дистанційного навчання, так як це перший в світі безкоштовний продукт такого плану і рівня [1].

Classroom це дуже зручний інструмент для організації дистанційного навчання. Зручний як для педагогів, так і для учнів, а також вимагає мінімальної підтримки з боку технічних фахівців для розгортання. З точки зору технічного фахівця освітньої установи – це простий спосіб розгорнути для шкіл та коледжів портал дистанційної освіти, що не потребує детального вивчення тонкощів налаштування.

З точки зору користувача (викладача і його студентів) – це надзвичайно зручний, надійний і простий спосіб реалізації такої корисної складової освіти, як дистанційне навчання.

Це можливість перетворити дистанційну освіту з необхідного вимоги, якою мало хто користується, в повсякденний інструмент роботи.

За допомогою Classroom by Google можна організовувати навчання не тільки зі студентами, а й серед викладачів, що дозволить навчати їх, без громісткої організації очних курсів.

У Classroom можна створювати Курси в яких один або кілька викладачів і багато студентів і навпаки, один студент і багато викладачів. Останній варіант зручний для дистанційної підтримки навчання студентів, які навчаються на дому.

Я працюю з цим сервісом з 2018 року. Перед навчальним роком створюю Курси для кожної групи, в якій я викладаю. Обов'язково в назву курсу додаю навчальний рік для того, щоб простіше було шукати курс в архіві і Google диску. Студенти

додаються в Курс за кодом, який їм повідомляється на першій парі. На початку навчального процесу я з усіх студентів знайомлю з сервісом Classroom Google, для того, щоб вони навчилися як в ньому працювати, а також показую нові можливості, які з'являються в цьому сервісі. На Google дисках викладачів та студентів створює папка Classroom і в ній папки з назвою Курсів для зберігання файлів з завданнями і виконаними роботами.

У Курсі можна створити оголошення, завдання, поставити запитання або використовувати завдання з іншого Курсу (навіть архівного). Оголошення я створюю, якщо мені потрібно розмістити для студентів якусь загальну інформацію, наприклад, посилання на сайт, інформацію про конкурси та олімпіади, додатковий матеріал для ознайомлення, презентації з теоретичним матеріалом з пари. Тип завдання Питання використовується в Курсі для організації обговорення з будь-якої теми, при цьому студенти бачать відповіді своїх одногрупників і можуть їх коментувати. В основному в своїй роботі я використовую Завдання, до яких можна прикріплювати файли з носіїв, вставляти посилання на ресурси, а також вставляти google-документи з можливістю створення копії для кожного студента. У завданнях можна задавати дату і час здачі їх студентами, а також призначати появу завдань в стрічці Курсу за розкладом. Кожне завдання я перевіряю за 12-ти бальною системою, виставляю позначку і якщо є необхідність, то пишу коментарі до виконання завдань [2].

Інформація про всіх з'являються активності в стрічці Курсу приходить на електронну пошту студентів, таким чином вони своєчасно інформуються про завдання, які їм запропоновані і відмітках за виконані завдання.

У Курсі можна отримати зведену відомість позначок, в якій будуть вказані, як в журналі позначки студентів і за яку їх роботу. Даний сервіс сприяє формуванню в учнів такої якості,

як своєчасність виконання поставлених перед ним завдань. Навіть якщо я хворію і перебуваю на лікарняному, завдяки Classroom я можу підготувати матеріали для студентів, які можуть використовувати інші викладачі працюючи в моїй групі на заміні і це не завжди бувають вчителя інформатики.

Мої студенти наголошують, що їм зручно і комфортно працювати в цій системі і вони хотіли б продовження використання сервісу Клас на інших уроках.

Список використаних джерел

1. Керівництво для початківців в Google Classroom. URL: https://www.bookwidgets.com/blog/2017/05/the-beginners-guide-to-google-classroom

2. Google Classroom: функционал и краткая инструкция по созданию онлайн-курса. URL: https://www.eduneo.ru/google-classroom/

МЕЛЬНИЧУК Л.Б., *кандидат педагогічних наук,*
доцент, завідувач кафедри педагогіки,
Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка С. Дем'янчука;
ШКАБАРІНА М.А., *кандидат педагогічних наук,*
доцент кафедри української мови та літератури,
Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка С. Дем'янчука

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Гуманізація всіх сфер життя та галузі освіти зокрема, створює передумови того, що сучасна система освіти повинна надати можливість кожній дитині повністю реалізувати свій

потенціал незалежно від її соціального статусу, фізичних особливостей. У зв'язку з цим, впровадження інклюзивної освіти в освітній простір України породжує нові проблеми і суперечності. Так, основними суперечностями у підготовці педагогічних кадрів є: відсутність їхньої спеціальної підготовки до роботи в умовах інклюзії, необізнаність з основами корекційної педагогіки, спеціальної психології та технологіями організації освітньо-корекційного процесу.

Таким чином, актуальність обраної теми дослідження зумовлена протиріччями між новими вимогами до професійної діяльності майбутнього вчителя початкової школи і реальним рівнем його готовності до роботи з дітьми з особливими потребами.

Аналіз останніх праць дає підставити стверджувати, що проблема інклюзивної освіти активно порушується у дослідженнях науковців. Так, концептуальні основи інклюзивної освіти розробляли: І. Зязюн, В. Кремінь, В. Синьов, Н. Софій, Ю. Найда; проблеми впровадження інклюзивної освіти в освітній простір досліджували: В. Бондар, Л. Вавіна, Л. Даниленко, С. Єфімова, В. Засенко, А. Колупаєва, Є. Синьова, Г. Сіліна, Н. Софій, О. Таранченко та ін.; розвиток пізнавальної діяльності розумово відсталих дітей вивчали Л. Виготський, О. Лурія, М. Певзнер, В. Лубовський, В. Петрова, Н. Стадненко, М. Нудельман, Ж. Шиф, С. Сиволапов, А. Співаковська, Р. Овчарова та ін.

Інклюзивна освіта – поступовий етап освіти, який має великі перспективи в сучасному суспільстві, і це дає надію на те, що кожна дитина з особливими освітніми потребами зможе реалізувати право на одержання необхідної освіти та зможе знайти своє місце в суспільстві і реалізувати свої життєві плани [1, с. 4].

Ідея інклюзивного навчання пред'являє особливі вимоги до особистісної і професійної підготовки фахівців, серед них

важливими є:

- вміння реалізовувати різні способи педагогічної взаємодії між суб'єктами освітнього середовища;
- знання методів дидактичного та психологічного проектування процесу навчання;
- знання психологічних особливостей та закономірностей особистісного і вікового розвитку дітей в умовах інклюзивної освітньої середовища;
- знання основ інклюзивного навчання, розуміння і уявлення відмінностей від традиційного навчання [1, с. 5].

Тому, процес вироблення інклюзивної готовності майбутніх педагогів являє собою цілеспрямований, лонгітюдний, поступовий системний перебіг, який забезпечується відповідним змістом освіти, характером взаємодії суб'єктів освітнього простору закладу вищої освіти, адекватністю педагогічних, методичних та дидактичних прийомів. Цей процес передбачає підбір і застосування педагогічних засобів та ресурсів (організаційних, дидактичних, методичних, професійних), направлених на вирішення завдань зміни застарілих установок, формування нових допустимих ставлень.

Провідними умовами професійно-особистісної підготовки педагога до роботи з дітьми з певними особливостями є: рефлексія педагога та внутрішню мотивацію до здійснення інклюзивної освіти; орієнтація на особистісну індивідуальність кожної особистості, гарантування диференційного та індивідуально-творчого підходу; інформаційне забезпечення підготовки педагога у ЗВО, використання комунікаційних технологій, інтернет-ресурсів, модульна побудова процесу формування підготовки, що передбачає переведення студентів з пасивного в активного суб'єкта саморозвитку; долучення студентів в науково-дослідну роботу через залучення до проектної діяльності і участі в студентських олімпіадах;

використання інноваційних методів навчання [3].

Важливим аспектом у процесі підготовки педагогів до роботи в інклюзивних засадах є формування у них професійно-ціннісних орієнтацій, якостей та компетенцій. Зокрема до професійно-ціннісних орієнтацій педагога, який працює з дітьми зі спеціальними освітніми потребами відносимо спрямованість на саморозвиток особистості, усвідомлення відповідальності за дітей, а до якостей – емпатія, толерантність, педагогічний оптимізм, високий рівень самоконтролю, креативність.

Основними компетенціями, які визначають готовність майбутнього вчителя початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі є: дидактична (здатність брати до уваги в освітньому процесі психологічні, вікові, індивідуальні особливості вихованців); виховна (готовність використовувати адекватні віковим, компенсаторним і психологічним можливостям засоби, прийоми виховання); комунікативна (запобігання і вирішення конфліктних ситуацій, що можуть виникнути між дітьми, застосування позитивного контакту з батьками); методична (готовність до проектування, реалізації і діагностики навчального процесу і фахової корекції результатів навчання) [2].

Щоб освіта в інклюзивних класах відбувалася успішно, педагог повинен оволодіти спеціальними знаннями і навичками: ознайомитися з анамнезом, мати поняття про основні види порушень психофізичного розвитку дитини; студіювати стан уваги, стомлюваності, темп праці кожної дитини; брати до уваги стан слуху, зору, загальної та дрібної моторики дитини; вчитися за дітьми та оцінювати їх розвиток під час занять; навчитися пристосовувати навчальні плани, методики, наочний матеріал та середовище до спеціальних потреб дітей; формувати у дітей досвід відносин у соціумі, навичок адаптації до оточення; доброзичливо відноситися до дітей [3, с. 21].

Враховуючи існуючі проблеми інклюзивної освіти, та з

метою формування у студентів професійної компетентності у сфері розвитку, навчання і виховання дітей з особливими потребами у ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. С. Дем'янчука» на факультеті початкової та дошкільної освіти вивчається дисципліна «Основи дефектології». Основними цілями цього навчального курсу є виявлення методологічних і теоретичних основ дефектології як інтегрованої галузі наукового знання, що поєднує клініко-фізіологічні і психолого-педагогічні напрями досліджень процесів навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку як в умовах спеціальних освітніх закладів, так і в обставинах загальноосвітніх шкіл, реабілітаційних центрів, сім'ї; знайомство з інклюзивною освітою як основною інноваційною технологією. Отримані знання і вміння надають можливість майбутнім вчителям початкової школи гарантувати моніторинг психофізичного і соціального розвитку дітей, враховувати особливості кожної дитини при складанні індивідуальної програми навчання і виховання з метою корекції процесів розвитку і соціалізації особистості, у якої в результаті дії різних факторів ці процеси є пошкодженими; результативно організовувати взаємодію з родинами, які ростять дітей з особливими освітніми потребами.

Таким чином, проблема формування готовності майбутніх вчителів початкової школи до роботи з дітьми з особливими потребами залишається відкритою і актуальною. Від якісної підготовки майбутнього вчителя залежить ефективність подальшого процесу навчання, виховання та входження в соціальне життя особливих дітей. Тому процес формування готовності до майбутніх учителів до роботи в інклюзивному середовище передбачає не лише методичну складову, але й особистісно-орієнтовану, що виражається в формуванні дитиноцентрованих професійно-ціннісних орієнтацій та якостей.

Список використаних джерел

1. Бовкуш К.П. Готовність педагога до інклюзивної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. №4. С. 3-9.

2. Бут Т. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посібник; пер. з англ. К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 190 с.

3. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: «Саміт-Книга», 2009. 272 с.

РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНА ТА ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

ДЕРЕВ'ЯНКО Н.З., *аспірант*
кафедри вікової та педагогічної психології,
Рівненський державний гуманітарний університет

ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК СПРИЯТЛИВА СФЕРА ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

Просоціальна поведінка за дослідженнями вчених формується в дошкільному і молодшому шкільному віці і продовжує розвиватися в дитинстві, підлітковому і юнацькому віці. Саме тому перед закладами освіти стоїть завдання формування та розвитку просоціальної поведінки (prosocial behavior) учасників освітнього процесу.

Особливо це стосується осіб підліткового віку, адже їх необхідно навчити контролювати свої агресивні, асоціальні схильності. Формування безпечної просоціальної поведінки особи покликане забезпечити інтеграцію знань і навичок (саморегуляція, навички ухвалення рішень, самоконтролю, самооцінки і ін.), соціально значимих якостей (толерантність, патріотизм, співчуття, допомога, співпраця, порятунок, захист і ін.) в єдину систему, визначальну психологічну готовність особистості до вчинення дій, якій будуть приносити користь іншій людині та суспільству загалом [4]. Тому актуальною наразі залишаються проблема дослідження потенціалу освітнього середовища, зокрема інклюзивного, для розвитку про соціальної поведінки підлітків.

Проблемі розвитку просоціальної поведінки присвячено

багато наукових досліджень. Зокрема її розглядали вітчизняні і зарубіжні дослідники, такі як К. Абульханова-Славська, В. Абраменкова, С. Адлер, Дж. Бендор, Б. Братусь, Ф. Василюк, Дж. Вотсон, П. Кропоткін, Н.В. Корчакова, В. Куницина, О. Леонтьєв, А. Маслоу, Р.В. Павелків, С. Рубінштейн, В. Русалов, В. Ядов, І. Ялом та інші.

Загальні теоретичні та практичні аспекти інклюзивної освіти та навчання дітей з особливими освітніми потребами було досліджено Л. Будяк, А. Колупаєвою, Л. Коргун, Н. Тепловою, Т. Соловйовою, І. Макаренко, С. Іноземцевою, Є. Ісаєвою, О. Василенко та ін. Однак, незважаючи на низку досліджень, залишається нерозглянутою проблема потенціалу інклюзивного освітнього середовища для розвитку просоціальної поведінки підлітків.

У посібнику «Індекс інклюзії» зазначають, що існує вужче й ширше розуміння інклюзивної освіти. Вужче розуміння інклюзії – це «включення» дітей з особливими освітніми потребами та дітей з інвалідністю в загальноосвітні заклади освіти. Ширше розуміння інклюзивної освіти полягає в позитивному ставленні до багатоманітності учнів, цінуванні та врахуванні відмінностей кожного учня [1].

Основні принципи інклюзивної освіти полягають у тому, що:

- усі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це можливо, попри певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- заклади освіти мають: визнавати і враховувати різні потреби дітей, узгоджуючи різні види і темп навчання; забезпечити якісну освіту для всіх, розробивши відповідні освітні програми, стратегії викладання, використовуючи ресурси та партнерські зв’язки зі своїми громадами;
- діти з особливими освітніми потребами мають отримувати додаткову допомогу, яка сприяє забезпеченню

успішності процесу навчання;

• інклюзивні заклади формують солідарність, співучасть, взаємоповагу, розуміння між дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми ровесниками.

Інклюзивна освіта включає визнання рівної цінності для суспільства всіх дітей і педагогічних працівників, а також:

• підвищення ступеня участі дітей в освітньому процесі й заходах поза закладом освіти та одночасне зниження рівня ізольованості окремих дітей;

• зміни в політиці закладу освіти, практиці та культурі з метою приведення їх у відповідність з різноманітними потребами дітей, які навчаються в закладі освіти;

• подолання бар'єрів на шляху отримання якісної освіти та соціалізації всіх дітей, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами;

• аналіз і вивчення можливостей подолання бар'єрів і покращення доступності закладів освіти для окремих категорій дітей;

• переконання, що відмінності між дітьми – це ресурс, що сприяє педагогічному процесу, а не перешкоди, які необхідно долати;

• визнання прав дітей на отримання освіти у закладах освіти, розташованих за місцем проживання;

• визнання ролі закладів освіти не тільки в підвищенні академічних показників дітей, а й у розвитку місцевих громад;

• розвиток партнерських відносин між закладами освіти і місцевими громадами [2]. Таким чином, дотримання наведених принципів сприятиме переорієнтації освітнього процесу для вільного розвитку особистості у різних планах, у тому числі і соціального. Загальновідомо, що одним з найважливіших механізмів соціального становлення особистості є розвиток просоціальної поведінки в процесі навчання. Просоціальна

поведінка – це система дій та вчинків особистості, зумовлена свідомим прийняттям соціально значущих норм і цінностей, умінням конструктивно вирішувати міжособистісні та групові суперечності, несприйнятливістю до ризикованих способів полісуб'єктних взаємодій, здатністю до самореалізації у різних видах соціально значущої діяльності [3, с. 13].

На думку О.А. Силаєвої та П.А. Кислякова інклюзивне навчання володіє великим потенціалом у формуванні просоціальної поведінки. Вони пояснюють це тим, що здорові діти в умовах інклюзивного навчання проявляють набагато більше співчуття, співпереживання і розуміння, вони стають більш терплячими. Включення дітей з особливими освітніми потребами в освітній процес покликане також змінити установки дорослих (педагогів, батьків) на дітей – у усіх дітей є особливості, особливі освітні потреби [4].

Таким чином, проведений теоретичний аналіз наукових досліджень дозволяє стверджувати, що інклюзивне освітнє середовища володіє потужним потенціалом для розвитку особистісних якостей усіх учасників освітнього процесу. Дотримання його принципів дозволяє стверджувати, що створена атмосфера сприяє вихованню толерантності, соціальної компетентності, гуманності. В умовах інклюзії діти зі звичайними потребами вчаться допомагати іншим, тим самим розвивають просоціальність. Тому, перспективою подальших досліджень у цьому напрямі вважаємо емпіричне дослідження рівнів розвитку просоціальності підлітків в умовах інклюзивного навчання та заклад загальної середньої освіти, а також здійснення порівняльного аналізу отриманих даних.

Список використаних джерел

1. Бут Т. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посібник; пер. з англ. К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015.

2. Горбенко І. Як створити інклюзивне середовище у

закладі освіти. URL: http://d-grand.com/inforaciiny-portal/iak-stvoriti-inkliuzivne-seredovishche-u-zakladi-osviti

3. Кириченко В.І., Єжова О.О., Нечерда В.Б., Тарасова Т.В., Хомич О.Л. Формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу: монографія. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2016. 244 с.

4. Силаева О.А., Кисляков П.А. Психолого-педагогические основы формирования просоциального поведения личности в образовательных системах. Материалы VII Международной студенческой научной конференции «Студенческий научный форум». URL: https://scienceforum.ru/2015/article/2015017207">https://scienceforum.ru/2015/article/2015017207

МАЙСТРЕНКО Т.М., *старший викладач*
кафедри соціальної та практичної психології,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка;
ОМЕЛЬЧУК Н.В., *студентка 4-го курсу,*
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У світі у цілому та в Україні зокрема існує тенденція до зростання кількості дітей з інвалідністю. На даний момент права та можливості дітей з інвалідністю починають активно обговорюватися. І хоч зараз замість терміну «людина-інвалід» в обіг увійшли терміни «людина з інвалідністю», «людина з обмеженими можливостями», «людина з особливими

потребами», проблема від того не вирішилася.

Дітям з інвалідністю часом буває складно взаємодіяти з іншими. Адже інвалідність – це певні обмеження та нерівні можливості. Ставлення суспільства до цієї категорії дітей є неоднозначним – від ізоляції до прагнення інтегрувати їх у суспільне життя. Найефективніше було б розпочинати інтеграцію людей з інвалідністю з дитинства, що і робиться зараз шляхом впровадження інклюзивної освіти. Кожна дитина з інвалідністю хоче бути на рівні зі своїми однолітками, але в неї не завжди це виходить. Це пов'язане з тим, що у кожної здорової дитини складаються свої уявлення про дітей з особливими потребами. Розуміючи уявлення підлітків про дітей з обмеженими можливостями, можна буде допомогти таким дітям інтегруватися у суспільство.

На основі сучасних досліджень можна виділити певні сфери, в яких виникають проблеми у дітей та молоді з обмеженими можливостями: якість та доступність медичного обслуговування; матеріальне забезпечення; підготовка дітей до самостійного життя; вільне пересування.

Наше дослідження мало на меті виявити, як підлітки сприймають дітей з інвалідністю. Дослідження особливостей сприймання дітей з інвалідністю проводилося за допомогою методу вільних асоціацій. Вибірка склала 30 учнів 8-го та 9-го класів. Їм було запропоновано надати 10 слів-асоціацій на стимули «дитина з інвалідністю» та «дитина з обмеженими можливостями», зважаючи на те, що в офіційному та повсякденному обігу функціонує сьогодні кілька термінів. Але на початковій стадії дослідження виникла проблема з тим, що підлітки просто не могли надати усі 10 слів. Тому було прийнято рішення про зменшення кількості слів-асоціацій до 5. Навіть після цього багато підлітків все ж таки не змогли надати всі асоціації. Також виникли певні проблеми із словами-стимулами. Тому, що учні почали заплутуватися в поняттях. Багато з них вважає, що це два різних,

але дотичних поняття.

На стимульне слово «дитина з інвалідністю» було надано 71,8% асоціацій.

У ході аналізу асоціацій було розділено на кілька груп та визначено відсоткове представлення кожної з них:

1. Співчутття, емпатія до дитини з обмеженими можливостями – приблизно 4% респондентів має таку асоціацію.

2. Акцентування на їхній неповноцінності – 2,2% досліджуваних.

3. Асоціації пов'язані з наявністю фізичних вад та певних обмежень (без рук, без ніг, не ходить, паралізована, не встає) – 23,7% підлітків.

4. Асоціації пов'язані з медичною сферою – 6% досліджуваних.

5. Акцентування на їхній особливості – 7,4% респондентів.

6. Асоціації, пов'язані із соціальною сферою (пільги, пенсія) – 1,5% підлітків.

7. Розуміння потреби у допомозі – 5,2% респондентів.

8. Розуміння їхніх емоцій (сумний, боляче, самотній) – 9,6% підлітків.

9. Асоціації пов'язані з роботою аналізаторів – 4,4% досліджуваних.

10. Інші – 8,8% досліджуваних.

11. Інше (наявність злоякісних пухлин, проблеми з серцем, загальні поняття – хвороба, хвора тощо) – 15,5% досліджуваних.

На стимульне слово «дитина з обмеженими можливостями» було названо 76,6% асоціацій. Вони розподілилися таким чином:

1. Співчуття, емпатія до дитини з обмеженими можливостями – приблизно 1,5% досліджуваних.

2. Акцентування на їхній неповноцінності – 1,5% досліджуваних.

3. Асоціації пов'язані з наявністю фізичних вад та певних

обмежень – 20% підлітків.

4. Асоціації пов'язані з медичною сферою (візок, лікарня) – 3% респондентів.

5. Акцентування на їхній особливості – 3,7% підлітків.

6. Асоціації пов'язані із соціальною сферою – 0% підлітків.

7. Розуміння потреби у допомозі – 4,4% досліджуваних.

8. Розуміння їхніх емоцій – 15% підлітків.

9. Асоціації пов'язані з роботою аналізаторів (не чує, не бачить) – 12% досліджуваних.

Таким чином, в уявленні підлітків дитина з інвалідністю асоціюється з добре помітними фізичними вадами, недоліками та із фізичною обмеженістю. Тобто мова йде саме про зовнішній вигляд таких дітей та видимі зовнішні прояви хвороби. Майже не беруться до уваги особливості, пов'язані із проявом співчуття до таких дітей, потребою у медичній допомозі та необхідним соціальним захистом.

Дитина з обмеженими можливостями сприймається підлітками як та, що має видимі фізичні вади та недоліки і обмеження (не ходить, лежить); переживає негативні емоції, обумовлені їх станом. А також як та, що має проблеми у роботі з аналізаторами (не чує, не бачить). Підлітками майже не береться до уваги потреба таких дітей у допомозі, співчутті та у соціальному захисті.

ОСТРЯНКО Т.С., *кандидат педагогічних наук,*
доцент кафедри соціальної роботи,
Чернігівський національний технологічний університет

ВПЛИВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ НА РОЗВИТОК УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Однією з важливих проблем загальної середньої освіти на сьогоднішній день є розвиток та впровадження нових підходів до навчання дітей з особливими освітніми потребами. Таким підходом в українських школах став розвиток інклюзивної освіти. Інклюзивна освіта – термін, який застосовують для опису процесу навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх школах. В основі інклюзивної освіти лежить ідеологія виключення дискримінації та забезпечення рівного ставлення до всіх учнів, але зі створенням особливих умов для учнів, які мають особливі освітні потреби. Головними принципами інклюзивної освіти є доступність освіти для всіх, пристосування до різних потреб усіх дітей та забезпечення доступу до освіти для дітей з особливими освітніми потребами.

Ефективність навчально-виховного процесу в умовах інклюзивної освіти значною мірою залежить від рівня психологічної безпеки освітнього простору. Психологічна безпека освітнього середовища відображається у захищеності учасників (учнів, батьків, учителів) навчально-виховного процесу, яка досліджується через такі показники: відсутність/наявність психологічного насилля у процесі взаємодії; референтна значущість освітнього середовища школи; задоволеність/незадоволеність спілкуванням та основними характеристиками процесу взаємодії учасників освітнього середовища [1, с. 34].

Питання дослідження реформування системи освіти у

вітчизняній науці входять до кола наукових інтересів В.П. Андрущенка, І.Я. Зязюна, Л.М. Карамушки, К.В. Корсака, В.Г. Кременя, В.О. Огнев'юка та ін. Вагомий внесок у дослідження проблеми психологічної безпеки освітнього середовища зробили Баєва І.А., Бурмістрова К.В., Дмитрієвський В.О., Кабаченко Т., Краснянська Т., Лєбєдєва Є.Б., Рассоха Н.Г., Смолян О.С., Ясвін В. та інші. Психологічні аспекти проблеми впровадження інклюзивного навчання, зокрема психологічної безпеки в таких умовах вивчали Богомягкова О.Н., Борозинець Н.М., Мириманова М.С, Мирошниченко С.С., Попова Ю.І., Юрченко Л.Г. та ін.

На думку учених, психологічна безпека освітнього середовища зорієнтована на особистісно-довірчі взаємовідносини учасників, захист від несприятливих впливів, прогнозування можливих небезпек тощо.

Оскільки освітнє середовище складає основу життєздатності кожної особистості, яка в ньому перебуває, незаперечним постає важливість вивчення впливу інклюзивної форми навчання на розвиток учнів загальноосвітнього навчального закладу з точки зору батьків учнів. З цією метою було проведено дослідження, у якому брали участь батьки нормативних учнів та батьки учнів із особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів м. Чернігова. Загальна кількість досліджуваних – 108 осіб. З них: 72 особи – батьки нормативних учнів, 36 осіб – батьки учнів з особливими освітніми потребами. У дослідженні було використано методику І.А. Баєвої, адаптовану для батьків нормативних учнів та батьків учнів з особливими освітніми потребами, які мають різні нозології.

У результаті дослідження було виявлено статистично значущі відмінності щодо бачення батьками обох груп впливу інклюзивної форми навчання на розвиток життєвих умінь та інтелектуальних здібностей учнів.

Таблиця 1

Оцінка батьками впливу інклюзивної форми навчання на розвиток різних умінь (у %)

Навчання в інклюзивному у класі більше допомагає:	**Батьки дітей з особливими освітніми потребами**					**Батьки нормативних дітей**				
	Так	**Мабуть так**	**Не можу сказати**	**Мабуть ні**	**Ні**	**Так**	**Мабуть так**	**Не можу сказати**	**Мабуть ні**	**Ні**
розвиток життєвих умінь	38,9	8,3	52,8	-	-	48,6	29,2	16,1	4,7	1,4
розвиток інтелектуальних здібностей	69,4	19,4	11,1	-	-	4,2	2,8	18,1	25	50

Як видно з таблиці 1 батьки нормативних учнів вважають, що навчання в інклюзивному класі більше допомагає розвитку життєвих умінь дитини, аніж розвитку її інтелектуальних здібностей (48,6%). На їх думку, інклюзивна форма навчання сприятиме розвитку позитивної, свідомої та здорової поведінки у власних дітей, які вже з раннього віку почнуть усвідомлювати потреби інших учнів, вчитися виявляти толерантне та емпатійне ставлення до оточення та його відмінностей. Натомість батьки учнів з особливими освітніми потребами вважають, що навчання в інклюзивному класі більше сприяє розвитку інтелектуальних здібностей їх дітей, ніж розвитку життєвих умінь. Тобто, в їх уявленнях інклюзивний освітній простір дає можливість розвивати інтелект дитини. Окрім того, оцінки батьків дітей із особливими освітніми потребами вищі, ніж оцінки батьків умовно нормативних дітей. Тобто батьки дітей із

особливими освітніми потребами вище оцінюють роль інклюзивного навчання як для розвитку життєвих умінь, так і для розвитку інтелектуальних здібностей.

Щодо суб'єктивного бачення батьками обох груп впливу інклюзивної форми навчання на розвиток життєвих умінь та інтелектуальних здібностей їх дітей були виявлені значущі відмінності ($p \leq 0,01$).

Батьки нормативних учнів також відмітили зазвичай гарний настрій своїх дітей, коли вони відвідують школу (60%). Натомість значно менша кількість батьків учнів з особливими освітніми потребами оцінили гарний настрій своїх дітей (34,4%). Серед батьків учнів з особливими освітніми потребами 11,4% осіб визначили як «зазвичай поганий», чого не було виявлено у батьків нормативних учнів.

Таким чином, запровадження інклюзивної форми навчання вимагає дослідження оцінки батьками її впливу як на розвиток учнів з особливими освітніми потребами, так і нормативних учнів.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні психологічної готовності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів до роботи в умовах інклюзивної форми навчання як одного з важливих чинників забезпечення психологічної безпеки освітнього простору.

Список використаних джерел

1. Баева И.А., Волкова Е.Н., Лактионова Е.Б. Психологическая безопасность образовательной среды: учеб. пособие. М., 2009. 247 с.

СІКОРСЬКА Л.Б., *кандидат психологічних наук,*
доцент, доцент кафедри спеціальної освіти
та соціальної роботи,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У ПОХИЛОМУ ВІЦІ

Люди похилого віку є особливо вразливими до різних змін, що можуть спричинити їх погане самопочуття та емоційну нестабільність, знизити соціальну активність. Саме тому гостро постає питання дослідження саморегуляції життєдіяльності осіб похилого віку, яка є основою їх всестороннього благополуччя, врівноваженості, стресостійкості, фізичного та психічного здоров'я та довголіття. Проблема саморегуляції життєдіяльності у похилому віці пов'язана як з проблемою дослідження феномену саморегуляції, так і з геронтопсихологічними категоріями та завданнями вікової психології.

Саморегуляція поведінки особистості аргументувалася дослідниками з різних позицій як: властивість регулювання (М.Й. Боришевський), можливість мобілізації активності (В.К. Калін, В.І. Селіванов), спосіб організації й самодетермінації життєвих часових кодів (Л.І. Анциферова, Б.В. Зейгарник, А.П. Корнілов), здатність управління об'єктивними вимогами довкілля (А. Бандура) та приймати довільні рішення (І.Д. Бех). Висвітлюючи систему життєдіяльності людей похилого віку, Н. Шевчук зазначає, що стиль життя та сфери діяльності люди похилого обирають такий, який для них є найбільш прийнятним і вони є його творцем [7]. С.Д. Максименко обґрунтовує ідею про те, що на різних етапах онтогенезу людини розвиток і збалансованість її психічних процесів досягається завдяки механізму так званої базальної емоційної саморегуляції. Остання, на думку вченого,

працює повністю незалежно від бажання людини і сенс її роботи полягає в забезпеченні психологічного комфорту і стабільного внутрішнього стану людини на будь-якому віковому етапі [4]. Веремейчик В.В. та Селюкова Т.В. зазначають, що найчастіше виявляється спроба зводити саморегуляцію до проблеми свідомого управління людиною власними діями і поведінкою. У цьому випадку саморегуляція визначається як така, що включає в себе планування дій, вчинків, вольове зусилля, та їх затримку або активізацію, самоконтроль. Саморегуляція повинна розумітися через проблему співвіднесення усвідомлюваного і неусвідомлюваного, довільного і мимовільного, через їх взаємопереходи, взаємозумовленість в єдиній системі цілісного психічного саморегулювання [1, с. 84]. В емоціях старіючої особи з'являється інертність, застиглість, втрата гнучкості, зростає емоційна нестійкість та напруженість. Це призводить до виникнення психологічного дискомфорту, легко виникає тривога і туга, жалість про втрачене минуле і відсутність майбутнього [6]. П. Жане вважає найвищим критерієм розвитку особистості саме здатність до саморегуляції, до опосередкованості своєї поведінки [2].

В емпіричному дослідженні особливостей саморегуляції прийняли участь загалом 68 психологічно здорових осіб досліджуваних, з яких 34 особи віком від 60 років (з них 31 одружені, 3 овдовілі; 20 жінок і 14 чоловіків; 14 – не працюючих і 20 – працюючих) та 34 особи віком від 20 до 40 років (з них 16 одружені, 16 не одружені, 2 розлучені; 13 жінок і 21 чоловіків, усі працюючі).

У даному дослідженні застосована психологічна методика Тест «Стилі саморегуляції поведінки», що дозволило виявити у 18% (6 осіб) низький рівень загальної саморегуляції, у 65% – середній і у 18% – високий рівень. Отримані результати вказують на те, що серед досліджуваних однакова кількість як тих, хто не погано вміє регулювати свою життєдіяльність так і

тих, хто це робить на високому рівні, тобто в яких сформована система свідомих актів, дій, спрямованих на підтримку, досягнення необхідного психічного стану, управління своєю психікою.

Отримані результати порівняння за критерієм Ст'юдента показали, що у групі осіб похилого віку яскравіше, ніж у молодих осіб, проявляється стиль саморегуляції «Самостійність» (відповідно M1=6,9 та M2=4,9; t=3,75; p=0,00038) та в меншій мірі проявляється стиль саморегуляції «Моделювання» (відповідно M1=4,5 та M2=6,0; t =-4,27; p=0,00006) та загальний рівень саморегуляції (відповідно M1=27,7 та M2=30,7; t=-2,15; p=0,035).

Відмінності між різними віковими групами спостерігаються й за іншими стилями саморегуляції (див. рис. 1).

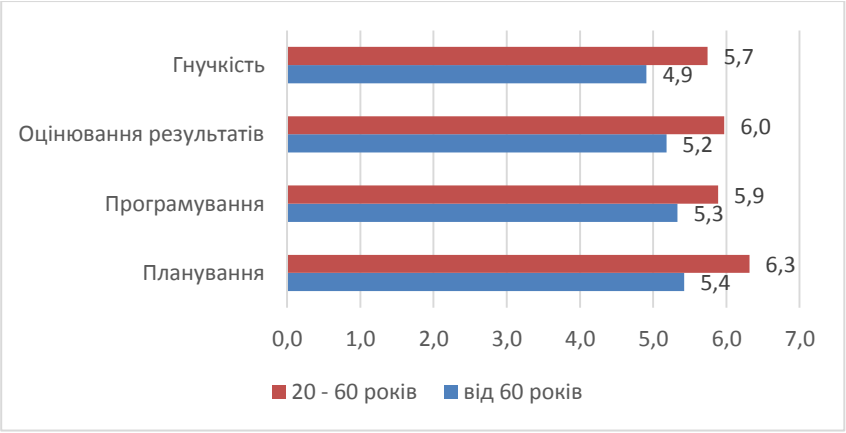

Рис. 1. Відмінності за стилями саморегуляції

Враховуючи статистично значимі відмінності та відмінності, зображені на рисунку 1, можна констатувати, що серед досліджуваних осіб похилого віку спостерігається вищий рівень вираження стилю саморегуляції «Самостійність», а всі

інші стилі саморегуляції та загальний її рівень виражені менше, ніж в молодих осіб. Тобто в молодих осіб більш виражена схильність до єдності цілеспрямованих дій, які проявляються у прийнятті довільних рішень, доборі, оцінці засобів реалізації задуманого, самоаналізі вчинків, визначенні позицій щодо подій, ситуацій та ціннісному ставленні індивіда до самого себе. Відповідно, людям похилого віку важче дається процес оволодіння навичками й звичками конструктивної поведінки. Проте статистично значима відмінність і перевага в осіб похилого віку стилю саморегуляції «Самостійність» вказує на те, що вони частіше здатні приймати довільні рішення, самостійно встановлювати пріоритетність суспільно-значущих цінностей, ставити цілі, які адекватні власним можливостям, опановувати засоби їх досягнення, обирати толерантні у відносинах до інших шляхи самоствердження. Результати дослідження показали, що в осіб похилого віку в більшій мірі, ніж у молодих, розвинена регуляторна автономність, незалежність в організації їх активності, здатність самостійно планувати діяльність і поведінку, організовувати роботу по досягненню поставленої мети, контролювати хід її виконання, аналізувати і оцінювати як проміжні, так і кінцеві результати діяльності. Молоді ж більш залежні від думок і оцінок оточуючих, їх плани і програми дій розробляються не самостійно, вони частіше від осіб похилого віку некритично слідують чужим порадам.

Отримані результати дають можливість планувати шляхи та способи надання соціально-психологічної допомоги особам похилого віку при «входженні у старість» та подальшій адаптації.

Список використаних джерел

1. Веремейчик В.В., Селюкова Т.В. Особливості саморегуляції та самопрезентації у осіб з різним рівнем самооцінки. *Проблеми екстремальної та кризової психології.*

2017. Вип. 22. С. 82-95.

2. Жане П'єр. Філософський енциклопедичний словник; В.І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. К.: Абрис, 2002. 742 с.

3. Кириченко Т.В. Психологічний зміст саморегуляції особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки.* 2017. Випуск 3. Том 1. С. 82-87. URL: http://pj.kherson.ua/file/2017/psychology_03/ukr/part_1/16.pdf

4. Максименко С.Д. Онтогенез особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. №10. С. 1-10.

5. Неженцева В.О. До проблеми саморегуляції емоційних станів у літньому віці. 2017. URL: http://oaji.net/articles/2017/983-1506946363.pdf

6. Сікорська Л.Б. Радість і задоволення від життя у похилому віці. Особливості підготовки до смерті. Соціальна адаптація людей літнього віку в сучасному суспільстві та паліативна допомога із циклу: Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування на виклики сучасності. *Матеріали V науково-практичної конференції та форуму університетів третього віку (19-21 грудня 2018 року, м. Луцьк)*. Луцьк: СНУ імені Лесі Українки, 2019. 248 с. С. 192-196.

7. Шевчук Н. Специфіка соціальної роботи з людьми похилого віку. *Український науковий журнал «ОСВІТА РЕГІОНУ».* URL: http://social-science.com.ua/article/597

СОТНІКОВА К.К., *магістрант*
спеціальності 231 «Соціальна робота»,
кафедра практичної психології та соціальної роботи,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

На сучасному етапі розвитку системи освіти в Україні найбільш актуальною проблемою стає роль психологічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти. На перший план висуваються завдання створення умов для становлення особистості кожної дитини відповідно до особливостей її психічного і фізичного розвитку, можливостей та здібностей.

Говорячи про інклюзивну освіту, слід зазначити, що це не тільки створення технічних умов для безперешкодного доступу дітей-інвалідів до загальноосвітніх закладів, а й специфіка навчально-виховного процесу, який повинен будуватися з урахуванням психофізичних можливостей дитини з обмеженими можливостями здоров'я. Побудова ефективної системи супроводу інклюзивної (інтегративної) освіти дозволяє зменшити число проблем на шляху її модернізації та в організації цього процесу головну роль віддають викладачу [3, с. 6].

Розв'язання проблем на шляху впровадження інклюзії є можливим лише за умови доброзичливої взаємодії всіх дорослих учасників освітнього процесу, небайдужих до проблем дітей з особливими потребами.

Право на рівний доступ до якісної освіти є невід'ємним правом кожної дитини, яке закріплене в основному законі нашої держави – Конституції України та інших нормативних

документах.

Модель інклюзії передбачає пристосування всього життя навчального закладу до дітей з особливими потребами, створення в рамках звичайного класу унікального навчального місця та введення ставки асистента – викладача.

Роль асистента викладача є надзвичайно важливою і полягає у наданні допомоги педагогу та дітям з особливими потребами у навчанні.

Асистент зобов'язаний [1, с. 18]:

- допомагати окремим учням у виконанні навчальних завдань, розроблених викладачем;
- здійснювати нагляд за дітьми під час їх перебування в їдальні, на ігровому майданчику тощо;
- надавати допомогу в здійсненні моніторингу прогресу в розвитку дітей;
- допомагати у роботі малих груп або індивідуально з окремими дітьми в той час, коли викладач працює зі всією групою або іншими дітьми;
- надавати допомогу в підготовці навчальних матеріалів;
- допомагати викладачу у проведенні спостережень, здійсненні відповідних записів;
- коригувати та спрямовувати поведінку класного колективу в позитивне русло.

Асистент викладача має бути гнучким у задоволенні потреб, визначених адміністрацією навчального закладу та викладачем. Він разом з викладачем є учасником диференційованої команди, вони виконують чітко розділені ролі навчального процесу, гармонійно доповнюють один одного. Численні завдання, які стоять перед асистентом викладача, потребують не лише належної його підготовки, а й постійної підтримки та допомоги з його боку [3, с. 60].

Для створення здорової робочої атмосфери викладачі

мають ефективно спілкуватися зі своїми асистентами. Розпочати слід із чіткого розуміння сторонами своїх обов'язків, а також створити можливості для їх постійного вільного обговорення. Ефективна комунікація залежить також від того, наскільки обидві сторони чують одна одну та враховують отриману інформацію.

Щоб робота асистента у класі була ефективною, він має знати про визначені викладачем цілі в індивідуальному навчальному плані учня, вміти бачити, що учень уже досяг певних поставлених результатів, знати, як звітувати викладачу про свої спостереження. Відповідна підготовка асистента викладача забезпечує безпеку учнів та максимально збільшує ефективність їхньої праці.

Якщо в процесі планування індивідуальної навчальної програми зазначено, що учень не може чи не повинен виконувати певні види діяльності самостійно, асистент викладача повинен:

- допомагати учням з фізичними порушеннями та обмеженою мобільністю при виконанні фізичних вправ і під час пересування;
- забезпечувати безпечне оточення для задоволення потреб учнів у сфері особистого догляду на основі поваги до гідності дитини;
- допомагати учням у виконанні щоденних побутових завдань.

Психологічна підтримка – є важливим видом психологічної допомоги дітям з порушеннями в розвитку. Вона має такі основні напрями [4, с. 22]:

- психологічна підтримка батьків та інших родичів дитини;
- психологічна підтримка викладачів, які працюють із такими дітьми;

• психологічна підтримка самих дітей.

Психологічну підтримку батьків слід розглядати як систему заходів, спрямованих на:

• зниження в батьків емоційного дискомфорту у зв'язку із захворюванням дитини;

• підтримку впевненості батьків у можливостях їхньої дитини;

• формування в батьків адекватного ставлення до проблем дитини;

• підтримку адекватних батьківсько-дитячих стосунків та стилів сімейного виховання.

Процес реалізації психологічної підтримки батьків тривалий і потребує комплексного підходу, який передбачає участь не тільки психолога, а й усіх інших фахівців, які супроводжують дитину – педагога-дефектолога, лікаря, соціального працівника та інших.

Серед заходів, які забезпечують психологічну підтримку, досить ефективним є створення клубів для батьків дітей з порушеннями в розвитку. Спілкування батьків, які мають майже однакові проблеми, передбачає взаємопідтримку та обмін інформацією, що є важливим чинником пом'якшення наслідків психотравматичного стресу.

Ефективність підтримки багато в чому залежить від активного залучення батьків у процес психологічної допомоги дитині, особливо батька. Саме чоловіки здатні більш конструктивно вирішувати проблеми дитини, і тому активне їх залучення до проблем дитини позитивно впливає не тільки на процес виховання, а й на психологічний клімат у сім'ї загалом.

Може бути корисним і використання таких групових форм роботи психолога як батьківські семінари та тренінгові заняття. Головною метою таких форм роботи є розширення знань батьків про психологічні особливості дітей з проблемами в розвитку,

психології виховання та психології сімейних стосунків. Під час таких зустрічей підвищується не тільки інформованість батьків про дитину, а й, що важливіше, відбуваються зміни в ставленні батьків до проблем дитини та до завдань її виховання.

Психологічна підтримка батьків здійснюється не тільки у формі групового спілкування, а й під час індивідуальних бесід щодо проблем дитини, сімейних проблем.

Важливу роль в ефективності психологічної підтримки батьків дитини з особливими потребами відіграє створення різноманітних форм групової, взаємодії батьків та інших членів сім'ї. Необхідно, щоб сам процес був неперервним, комплексним та мав творчий характер [2, с. 18].

Психологічна підтримка викладачів, які працюють із такими дітьми, спрямована на формування в них психологічної готовності до роботи з цими дітьми та на профілактику емоційного вигорання. Під час такої роботи викладачів необхідно навчати психотехнічним методам релаксації та зняттям психоемоційного напруження.

Суть психологічної діяльності полягає в супроводі учня в процесі його навчання, що дає можливість впровадити психологічну діяльність в навчально-виховну педагогічну систему з інклюзивної освіти. Стає можливим об'єднання психологічної та педагогічної практики та фокусування на головному – особливостях розвитку дитини з особливими потребами.

Таким чином, психологічний супровід дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти – є системою професійної діяльності психолога, мета якої не тільки в тому, щоб «зазирнути» у внутрішній світ дитини, дізнатись, як він влаштований та які його взаємини зі світом, а й в тому, щоб організувати співпрацю з ним, спрямовану на самопізнанні, пошуку шляхів саморегуляції внутрішнього світу та системою стосунків.

Список використаних джерел

1. Даниленко Л.І. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи. *Директор школи*. 2015. №7. С. 17-22.

2. Концепція інклюзивної освіти. *Соціальний педагог*. 2016. №4. С. 3-6.

3. Колупаєва А.К. Організація діяльності інклюзивної школи. Х.: Основа, 2014. 91 с.

4. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа: особливості організації та управління. Навчально методичний посібник. К.: Вид-во КНУ, 2013. 128 с.

СТЕЦЬ В.І., *кандидат філологічних наук,*
доцент кафедри практичної психології,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ З СІМ'ЯМ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Народження в родині дитини з порушенням психічного розвитку вносить певні обмеження у звичне функціонування сім'ї, зміни в організацію побуту, вимагає перерозподілу обов'язків, часто – відмови від окремих звичок, а разом із цим вселяє почуття страху, невизначеності, безпорадності. Розуміння психологом, який перебуває поряд з родиною у кризовий період, складних психоемоційних процесів, які переживає сім'я, і вироблення власної позиції є важливою й необхідною умовою надання своєчасної й адекватної допомоги. Одним з провідних чинників, що забезпечує сприятливі міжособистісні взаємини батьків та дітей з порушеннями та їх

соціальну адаптацію, є їх психологічна та соціально-педагогічна підтримка. Вона акцентує основну увагу та зусилля на вироблення у дитини і батьків нової системи цілей і цінностей, сприяє їх вільній самоактуалізації і самореалізації. Така підтримка спрямована на сприяння дітям з порушеннями психічного розвитку та їхнім близьким у подоланні їх важкої життєвої ситуації, спонуканні їх до активної самодопомоги, особистісного розвитку, самореалізації в суспільстві.

Наведемо основні функції, які виконує при цьому фахівець:

- інформаційна функція: фахівець пропонує сім'ї або її окремим членам дидактичний виклад інформації, володіння якою дозволило б усунути недостатню психолого-педагогічну і соціальну компетентність;
- підтримуюча функція: фахівець забезпечує психологічну підтримку, яка відсутня або прийняла спотворені форми в реальних сімейних відносинах;
- посередницька функція: фахівець в ролі посередника сприяє відновленню порушених зв'язків сім'ї зі світом і її членів між собою;
- функція розвитку сім'ї як малої групи: фахівець допомагає членам сім'ї розвивати основні соціальні вміння та навички, такі, як навички уважного ставлення до іншого, розуміння потреб оточуючих, вміння надавати підтримку і вирішувати конфліктні ситуації, висловлювати свої почуття і помічати почуття інших людей. Фахівець також сприяє пошуку ресурсів сім'ї, що дозволяють кожному з її членів усвідомити і використовувати можливості для саморозвитку;
- функція навчання дітей і батьків: фахівець розкриває перед батьками всю багатогранність корекційного психолого-педагогічного процесу роботи з дитиною, знайомить з принципами побудови таких форм взаємодії з дитиною, при

яких вона відчуває себе впевнено і комфортно. При цьому фахівець може сприяти розвитку навиків спілкування, прийомів саморегуляції і самодопомоги.

Можна виділити такі основні напрямки роботи із сім'єю, що виховує дитину із порушеннями психічного розвитку:

- корекція психологічного стану матерів;
- психологічне консультування сім'ї з метою гармонізації сімейних відносин;
- індивідуальна психодігностика дітей;
- сімейне консультування (психотерапія);
- навчання матері спеціальним методичним, корекційним, виховним прийомам, що необхідно для взаємодії та проведення занять з дитиною;
- індивідуальні заняття з дитиною, залучення дитини до активної позиції в суспільстві, виховання громадської активності, ініціативності, допомога у адаптації.

Основою допомоги батькам є покращення якості відносин. У консультуванні сім'ї важливо:

- уважно вислухати проблеми й труднощі, яких зазнали батьки та проявити розуміння;
- говорити про почуття, які притаманні батькам;
- допомогти батькам зрозуміти, що всі їхні почуття, у тому числі й негативні, мають право на існування, їх необхідно розуміти й пережити;
- дати зрозуміти батькам важливість підтримки один одного;
- враховувати, що перешкодою для продуктивного спілкування батьків може бути гостре почуття провини, що роз'єднує, кожного з них;
- не забувати, що сім'я – це не тільки батьки дитини, але й інші близькі родичі, яких потрібно залучати у консультативну роботу. Вони теж відчувають складні суперечливі почуття, які

пов'язані із ситуацією у сім'ї, і можуть підсилювати важкі почуття батьків;

• інформувати батьків про наявність додаткових можливостей спеціалізованої допомоги та підтримки їхньої дитини й усієї родини; показати батьками, що вони не одинокі, є інші сім'ї зі схожими проблемами;

• допомогти батькам справлятися з негативними емоціями із приводу особливостей розвитку дитини, повірити в можливість зміни ситуації в міру росту, розвитку або лікування дитини.

Часто проблеми такої сім'ї, розглядаються через призму порушення розвитку самої дитини, без урахування емоційного стану батьків. Щоб побудувати конструктивний діалог з батьками у визначенні загальної стратегії надання підтримки, забезпечити партнерство для досягнення визначених цілей, необхідно обов'язково брати до уваги емоційні переживання батьків. Якщо батьки соромляться своєї дитини, їм буде важко любити її так, щоб вона почувала себе спокійно й безпечно. Іноді батьки вважають дитину безнадійною і відмовляються від методів, що допоможуть їй розвиватися і спілкуватися з іншими. Дуже небезпечно, коли батьки прагнуть приховувати ознаки особливостей розвитку дитини і вимагають від неї дій, які їй не під силу. Постійний тиск на дитину може зробити її дратівливою, впертою і навіть агресивною. В першу чергу, потрібно працювати з батьками над тим, щоб допомогти зрозуміти, що якими б не були порушення у дитини, в неї завжди є потенціал, який необхідно розвивати.

Першим найважливішим кроком роботи з сім'єю – не допустити відокремлення дитини від сім'ї. Щоб допомогти батькам залишитися разом і запобігти відходу батька із сім'ї, важливо надавати відповідні консультації, необхідну інформацію та підтримку. Зокрема, слід забезпечити тимчасовий догляд за дитиною соціального працівника у період

відпочинку батьків, які здійснюють постійний догляд за нею, а також участь батьків у сімейних програмах, інформаційних заняттях, клубах сімейного дозвілля та відпочинку тощо. На початкову етапі взаємодії з сім'єю важливо вивчити запит батьків – що їх турбує і на які результати співпраці вони очікують. Це буде початковою точкою опори при формуванні цілей втручання, і якщо коло сподівань батьків суттєво відрізняється від бачення пріоритету психологом, то варто докласти зусиль і часу для приведення бачення мети допомоги до певного спільного рішення. Інакше ефективність такого неузгодженого, неспівзвучного втручання буде мінімальною. Слід орієнтувати батьків на випереджаючу підготовку дитини до життя, виробляти уміння мислити категоріями майбутнього, формувати позитивні перспективи її розвитку.

Матері дітей із порушеннями психічного розвитку мають низький рівень усвідомленості «Я», виявляють прагнення приховати від себе та інших неприємну інформацію, у них деформоване самоставлення, що виражене його негативним емоційним тоном, невпевненістю в собі, внутрішнім конфліктом. Особливостями корекції психологічного стану матерів є:

- розуміння психологом емоційного стану матері;
- врахування гострої потреби матері говорити про медичні проблеми, перспективи розвитку і лікування дитини, а не про свої відчуття і переживання;
- підтримка у обговоренні будь-яких тем, які допоможуть матері почати розмову про власні почуття й переживання, а не обмежуватися темами стосовно особливостей розвитку дитини.

Завдання психолога у сімейному консультуванні полягає в профілактиці невротизації або психопатизації батьків (особливо мам та бабусь), гармонізації відносин між батьками та дитиною, формуванні та розвитку почуття батьківської любові. У роботі з батьками важливими є методи психотерапії дійсністю (головна

мета – концентрація не на відчуттях, а на поведінці, де відбувається аналіз конкретних кроків у конкретних ситуаціях).

З-поміж методів психолого-педагогічної корекції – методи організації діяльності, спрямовані на формування позитивного досвіду соціальних відносин; методи стимулювання поведінки (зокрема, до більш турботливого ставлення до своєї дитини); методи формування свідомості для розвитку об'єктивних оцінок, суджень і толерантного світогляду особистості за допомогою аргументованого інформування (аналізу наукової та популярної літератури щодо психологічного, фізичного, емоційного стану дитини з особливими потребами) [1]. Також сімейне консультування включає інформування батьків, про важливість розвитку самостійності у дитини. Щоб досягти такого стану дорослим не можна надмірно опікуватися дитиною, проявляти жалість, знижувати вимоги, а для цього створити сприятливі умови для досягнення життєвих цілей:

- навчити спілкуватися;
- визначити життєві цінності;
- навчити досягати поставленої мети;
- навчити жити, не перебуваючи у залежності від здорових (по можливості);
- викоренити споживацьку психологію та замінити її умінням отримувати радість;
- навчити поважати бажання інших, їхні інтереси.

Оскільки батьки не завжди поінформовані про причини відхилень, методи психокорекції, взаємодії з дитиною, а також про подолання різних труднощів у навчанні, вихованні та спілкуванні з дитиною в сім'ї, то мати дитини навчається за допомогою фахівця певного набору спеціальних методичних прийомів, використовуваних у практиці корекційної педагогіки. Досягнення психотерапевтичного ефекту здійснюється внаслідок особистої участі матері хворої дитини в його

освітньо-виховному процесі, тобто психологічний вплив здійснюється засобами педагогіки. Цей процес проводиться під керівництвом психолога з допомогою педагогічних і психологічних засобів. Реалізація цього завдання передбачає проведення психологом індивідуальних занять з дитиною, в яких бере участь і мати.

Систематична та комплексна робота психолога з сім'єю сприяє формуванню позитивної виховної моделі. Описані напрямки роботи із сім'єю спроможні зумовити якісні зміни ставлення батьків до дитини із порушеннями психічного розвитку і сприйняття її проблем. Така робота дозволяє закріпити нові форми поведінки, ті, які будуть сприяти адекватній адаптації і функціонуванню сім'ї в житті; виробити і закріпити адекватні форми поведінки і реагування на основні досягнення дитини в пізнавальній і емоційній сферах. Психологічна допомога батькам має сприйняти дитини такою, якою вона є і повірити у її успіхи в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Глуханюк Т. Допомога психолога сім'ї, де росте дитина з порушенням інтелекту. URL: http://www.ippo.if.ua/predmety/ ocppsr/index.php? r=site/ stattya&id=76.

ЧАЛАНОВА Р.І., *доктор медичних наук,*
кафедра медико-біологічних основ
фізичного виховання і реабілітації,
Вінницький державний педагогічний
університет імені М. Коцюбинського;
ГЛУЩЕНКО І.І., *доцент*
кафедри корекційної освіти,
Херсонський державний університет

ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Метою інклюзивної освіти є адаптація людей з особливими потребами до якомога повноцінного життя. Необхідно зазначити, що цей процес знаходиться на межі медицини і освіти і потребує створення адекватних умов, щоб виховання відбувалось якісно. Корекційно-виховальна робота в умовах інклюзивного навчання здійснюють спеціальні фахівці: логопед, олігофренолог, тифлопедагог, сурдопедагог, психолог. Об'єктивна оцінка функціонального стану здоров'я цієї категорії дітей з урахуванням вторинних сенсорних порушень, які більшою чи меншою мірою притаманні основній патології, надає змогу спланувати проведення ефективної габілітації [6; 12].

Суттєвою допомогою в тактиці медико-педагогічних заходів інклюзивно-освітнього напряму є науково обґрунтований досвід в тому, що відхилення в здатності фізіологічних систем до виконання функцій викликають розвиток набутих позитивних властивостей компенсаторного характеру. Наприклад, в осіб, які мають порушення слуху в протилежно вродженим недолікам набувають розвитку компенсаторно-замісні механізми зорового сприйняття і посилення тактильно-кінестетичної чутливості [2; 17]. Методи

арт-терапії здатні посилити розвиток саме цих властивостей. З метою компенсування інвалідності зусилля викладачів мають бути зорієнтовані передовсім на методико-дидактичну допомогу особам з особливими потребами [8]. Включення методів арт-терапії має підвищити результати абілітації.

Арт-терапія має вже 100-річну історію ефективного застосування при захворюваннях різної етіології, переважно неврологічного і психічного характеру. Підтвердженням чому є велика кількість медичних установ у всьому світі, які поширено використовують методи арт-терапії, також розвинута і система підготовки фахівців арт-терапевтів [9; 16].

Арт-терапія включає чотири основних напрямків: арт-терапія на основі образотворчого мистецтва, драматичної, танцювально-рухової і музичної терапії [9]. Ефективність драматичного напрямку арт-терапії обґрунтована тим, що в структурах мозку зафіксовані аналогічні зміни, як при відповіді на реальні подразники, так і на подразники уяви [4]. Включення танцю в комплексну лікувальну систему при різних патологічних станах базується на об'єднанні декількох позитивних впливів: активації роботи мозку шляхом тренування пластичності нейронних сіток під впливом ритмічних и тембрових характеристик музики в поєднанні з руховою активністю [11].

Найбільший об'єм публікацій присвячено застосуванню музикотерапії. Встановлена ефективність лікування арт-терапією при психічних захворюваннях [1; 5; 7; 13; 14; 18], захворюваннях нервової системи [1; 15; 19], при гіпертонії. Позитивний ефект музикотерапії пояснюється гіпотезою про вібраційну основу організації людини [3; 10; 20]. З позиції вібраційної теорії можливо пояснити встановлений синхронізуючий вплив музики на лімбико-ретикулярні структури мозку, активацію спектру ά–ритму, яка виявлена переважно в передніх відділах головного мозку, і зниження

активності надсегментарних ерготропних симпатичних впливів в реалізації вісцеральних функцій [15].

При вивченні ефективності арт-терапії в напрямку образотворчого мистецтва Осокіна О.І. і співавт. (2017) встановили наступні основні її функції, на яких базуються позитивні терапевтичні результати лікування хворих з психоневрологичнимим захворювання [18]:

- ідентифікація особистості і підвищення його самооцінки; і дистанціювання від хвороби;
- можливість відкритого самовиявлення таких станів, які важко усвідомлювати і вербалізувати; розвиток сенсомоторних і комунікативних навичок;
- удосконалення асоціативного мислення, тренування уваги і пам'яті; відчуття меж особистого простору, контроль його меж;
- уява і відчуття цілісності особистого «я»; зняття неспокою, емоційного напруження.

Враховуючи особливості розвитку компенсаторно-замісних механізмів у осіб, які мають порушення слуху, які полягають у активації зорового сприйняття і посилення тактильно-кінестетичної чутливості, саме малювання може надати високий ефект в процесі їх виховання. З фізіологічної точки зору механізми ефектів малювання базуються на здатності нервової тканини до структурно-функціональної перебудові, яка реалізується в процесі встановлення порушених функції, і є інструментом забезпечення пам'яті, процесів навчання, здобуття нових навичок (Крыжановский Г.Н., 2001). В процесі занять малювання вмикається емоційний фон, який супроводжує переживання проблеми, при цьому ефекти дрібної моторики об'єднуються з ефектами зорової аферентації. У дітей з порушеннями зорового аналізатору, навпаки більшого розвитку набуває розвиток слухового аналізатору і підвищені музичні здібності.

Згідно з даними наукових досліджень, нейропластичність забезпечується участю в нейропроцесах не тільки класичної сомато-сенсорної системи, а також і додатковими аферентними каналами зв'язку, які мають білатеральні проекції на симетричні структури переднього мозку. У зоровій системі, крім класичного зорового аферентного каналу, існують трансколікулярний і транскалозальний аферентні каналі зорової чутливості. У головному мозку відбувається постійна взаємодія вертикальних (подкорково-коркових) і горизонтальних (міжкоркових) шляхів проведення збудження (Адрианов О.С., 1999).

Таким чином, увага і поширене включення в виховний процес мистецтва виконує не лише естетично-виховну функцію [19]. Завдяки глибоким механізмам нейрофізіологічної дії, які реалізуються в процесі застосування різних напрямів мистецтва можливо досягти активації адаптивно-компенсаторних властивостей організму. Методи арт-терапії здатні посилити розвиток саме цих властивостей.

Цінними якостями для застосування в інклюзивній освіті є багатобічність встановлених впливів мистецтва на функції різних відділів мозку. Позитивну роль для загального розвитку і набуття нових навичок відіграє висока нейропластичність мозку. В залежності від основних ланок порушень, притаманних окремо кожній патології в їх індивідуальних проявах, включення нових нейронних сітей внаслідок збуджуючого впливу методів арт-терапії надасть змогу розвитку нових елементів пристосування до потреб навколишнього середовища. В процесі позитивних змін, як наслідків більш поширеного сприйняття і відгуків на зовнішні подразники, стимуляції дії усіх сенсорних механізмів, відбувається підвищення психологічної впевненості, вдосконалення когнітивних функцій, поширення комунікаційних зв'язків, що в цілому позначиться на якості життя, її емоційної забарвленості. Підвищена здатність до навчання, оволодіння професійними навичками. Безумовно,

дозволить вирішити основну мету інклюзивної освіти – поліпшення соціальної адаптації людини з особливими потребами.

Список використаних джерел

1. Апанасенко Г.Л., Савельева-Кулик Н.А. Музыкальная терапия: история, современность и перспективы развития. *Український медичний часопис*. 2012. №4 (90). С. 170-173.

2. Байкіна Н.Г., Мутьєв А.В., Крет Я.В. Вплив втрати слуху на адаптаційні і реабілітаційні процеси глухих підлітків. *Адаптивна фізична культура*. СПб., 2002. №4 (12). С. 14-19.

3. Барбараш А.Н. Волновые процессы в живом: основы стерео генетики и физиологии мышления. Одесса: «ОМ-ПОЛИС, 1998. 349 с.

4. Бехтерева Н.П. Магия мозга и лабиринты жизни. Москва – Санкт-Петербург: Полиграфиздат – СОВА, 2007. 366 с.

5. Бурбела Е.І., Волянська Л.А., Стеченко В.В., Козак Д.В. Ефективність нейтралізації тривожності у дітей, які хворіють на бронхіальну астму. *Вісник наукових досліджень*. 2016. №3. С. 33-35.

6. Виготський Л.С. Основи дефектології. СПб: Лань, 2003. 654 с.

7. Гасан-заде Л.А., Эфендиев И.Р. Кукольный театр как метод психосоциальной реабилитации в психиатрической практике. *НейроNews*. 2013. №10 (55). С. 14-16.

8. Давиденко Г.В. Інклюзія у вищих навчальних закладах Європейського Союзу: монографія. Вінниця, 2015. С. 138-140.

9. Дедишина Л. Бачити, чути, жити. Фармацевт практик. 2015. №12 (142). С. 20-21.

10. Долгуша В.В., Тихонов М.Н., Долгуша Л.В. Волновые взаимодействия в биологии и медицине. Санкт-Петрбург, 2012. 270 с.

11. Жаворонкова Л.А., Жарикова А.В., Кушнир Е.М.,

Михайлова А.А. ЭЭГ маркеры организации вертикальной позы у здорових людей. *Физиология человека*. 2012. Т. 38. №6. С. 53-62.

12. Засенко В.В. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (українсько-канадський досвід). Матеріали міжнародної конференції. К., 2004. С. 102-107.

13. Захаров Н.Б., Злоказова М.В., Соловьев А.Г. Театр-терапия как метод реаблитации больных шизофренией. *Медико-социальная експертиза и реабилитация*. 2015. Т. 18. №1. С.50-54.

14. Ільницька Т. Арт-терапія як ефективний метод реабілітації пацієнтів із захворюваннями психіки. *НейроNews*. 2015. №10 (74). С. 6-8.

15. Казымов А.Г., Мамедов А.М., Алиева Д.М., Чабанова О.М. Вегетативные и психофизиологические кореляти эффектов музыкотерапии при неврологических расстройствах. *Журнал неврологии и психиатрии им. С.С. Корсакова*. 2018. №10. Т. 112. С. 45-49.

16. Копытин А.И. Теория и практика арт-терапии. *Теория и практика арт-терапии*. Санкт-Петербург: «Питер», 2002. 358 с.

17. Махин С.А., Макаричева А.А., Луцюк Н.В., Павленко В.В. Исследования μ-ритма при наблюдении, слуховом восприятии и имитации движений: взаимосвязь со свойствами личности, определяющими эмпатию. *Физиология человека*. 2015. Т. 41. №6. С. 28-35.

18. Осокина О.И., Путятин Г.Г., Селезнева С.В., Нестеренко Т.В. Арт-терапия в комплексном лечении больных с хроническими психоневрологическими заболеваниями. *Международный неврологический журнал*. 2017. №2 (88). С. 106-113.

19. Федий О.А. Естетотерапія. Київ, 2007. 247 с.

20. Шеповальников А.Н., Егоров М.В. Изменение пространственной организации колебаний биопотенциалов коры больших полушарий мозга у детей под влиянием музыки. *Физиология человека*. 2015. Т. 41. №6. С. 5-16.

РОЗДІЛ 4. ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

ПАЛИВОДА Т.В., *головний спеціаліст – юрисконсульт відділу правової роботи управління правового забезпечення, Міністерство культури України*

СТРАТЕГІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ СФЕРИ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

В сучасному глобальному середовищі за умов зміни клімату, конфліктних загострень одним із ключових питань постають правова культура у всіх галузях життєдіяльності людини і громадянина.

Так, у даному науково-практичному дослідженні розглянемо один із проявів правової культури – правове забезпечення можливостей для усіх дітей навчатись в закладах освіти сфери культури України. Одним із варіантів забезпечення права дитини на інклюзивну освіту пропонуємо розглянути узагальнену стратегію правового регулювання інклюзивного навчання в закладах освіти сфери культури України, що складається із таких етапів.

Етап 1. Формування та реалізації інклюзивного навчання в закладах освіти сфери культури.

Етап 2. Організування інклюзивного навчання в закладах освіти сфери культури.

Етап 3. Контролювання інклюзивного навчання в закладах освіти сфери культури.

Важливо відмітити, що на сьогодні правовою основою

формування і реалізації запропонованої нами стратегії є Конституція України, закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про охорону дитинства», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про культуру», а також низкою указів Президента України, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України тощо.

Правове регулювання питання інклюзивного навчання в Україні вимагає також і забезпечення чіткого дотримання міжнародних стандартів прав людини. Адже, приєднавшись до основних міжнародних договорів у сфері прав людини, а саме: Декларація ООН про права людини, Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, про права дитини, Україна взяла на себе зобов'язання щодо дотримання загальнолюдських прав, зокрема щодо забезпечення права на освіту сфери культури дітей з особливими освтніми потребами зокрема.

Отже, показниками ефективної реалізації Етапу 1 узагальненої стратегії за результатами вирішення таких важливих питань на державному рівні, є: формування політики на державному рівні щодо дітей з особливими освітніми потребами в закладах освіти сфери культури, перегляд нормативно-правової бази на відповідність міжнародним догоаорам у сфері прав людини.

Реалізація Етапу 2 повинна базуватись на тому, що інклюзивна освіта сфери культури повинна бути спрямована на розвиток потенціалу дитини, почутті поваги до свободи і збереження унікальності і потрібності кожної людини і наголос повинен бути зроблений на розвиток сильних якостей і талантів дітей, а не на їхніх фізичних проблемах.

Відповідно, законодавство повинно розроблятись у співпраці з організаціями молодих осіб з інвалідністю, які мають право бути почутими та право на врахування їхньої думки у системі освіти сфери культури через органи місцевого самоврядування, через систему шкільних, студентських рад

тощо.

Ефективна реалізація Етапу 3 повинна базуватись на досягненні фізичного, мовного, соціального, емоційного, когнітивного розвитку дітей з особливими освітніми потребами за умов взаємодії з іншими дітьми.

Як приклад, за результатами дослідження питання інклюзивного навчання пропонуємо розробити Порядок організації інклюзивного навчання у закладах освіти сфери культури.

Так, основні питання, що можуть буть зазначені у Порядок організації інклюзивного навчання у закладах освіти сфери культури:

- освітні послуги сфери культури надаються дітям з особливими освітніми потребами з метою соціалізації та інтеграції в суспільство;
- навчання повинно проводитись за методами із застосуванням індивідуальних особливостей;
- з метою ефективного інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами повинні бути створені умови для забезпечення безперешкодного доступу до будівель та приміщень для діекй з порушеннями зору чи дітей, що пересуваються на візках;
- облаштування кабінетів, спеціальною літературою, забезпечення професійними педагогами;
- відповідальність за організацію, стан та якість інклюзивного навчання в закладах освіти сфери культури варто покласти на відповідний орган управління культури;
- навчання повинно здійснюватись психолого-педагогічним супроводженням дітей з особливими освітніми потребами працівниками психологічної служби (практичними психологами, соціальними педагогами;
- розклад навчання для дітей з особливими освітніми

потребами складається з урахуванням індивідуальних особливостей, динаміки працездатності протягом дня;

- забезпечення асистента вчителя музики, чи вчителя образотворчого мистецтва;
- та низка інших особливостей.

Отже, актуальне питання правового регулювання інклюзивної освіти сфери культури потребує комплексного вивчення державними службовцями, психологами, педагогами у сфері культури, юристами, економістами, фахівцями у сфері охорони здоров'я.

ЦУРКАН Т.Г., *кандидат педагогічних наук,*
асистент кафедри педагогіки і методики
початкової освіти,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича;
КОЛОДІЙ Я.А., *студентка кафедри педагогіки і*
методики початкової освіти,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СПЕЦІАЛІСТА ІНКЛЮЗІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ РЕФОРМ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Основним з завдань Нової української школи є забезпечення інклюзивного навчання – системи освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників [4]. Інклюзія в НУШ обумовлює суспільний запит на якісно нового педагога. Однією з умов успішного

впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами є розвиток професійної компетентності спеціаліста інклюзії. Під професійною компетентністю спеціаліста інклюзії розуміють особистісні можливості педагога, які дозволяють майстерно організовувати спільну діяльність дітей різних категорій, адекватно оцінювати рівень засвоєного навчального матеріалу дітьми з різними нозологіями, вмінні обирати відповідні прийоми виховного впливу на дітей у класі [5, с. 283]. Комісар Ради Європи з прав людини Нільс Муйжнієкс стверджував: «Інклюзивну освіту не слід розглядати як утопічний проект Це досяжна мета, яка має величезний потенціал щодо покращення соціальної згуртованості, міжкультурних відносин і освітніх можливостей усіх дітей» [2].

Проте для досягнення цієї мети потрібен педагог зі сформованими компетентностями в сфері інклюзивного навчання.

В Концепції Нової української школи йдеться про середовище, особистісно-орієнтоване навчання, в якому може реалізуватися кожна дитина незалежно від її можливостей. Саме спеціаліст інклюзії повинен бачити потреби дитини і зробити процес навчання більш гнучким – щоб вона могла опанувати матеріали, які пропонуються. Також одним з принципів Концепції НУШ є педагогіка партнерства, яка передбачає спілкування всіх учасників навчального процесу і командну взаємодію. Нова школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін.

До компетентностей спеціаліста інклюзії належать знання, навички, особистісні якості, які слід розвивати. До теоретичних знань фахівця належать знання про: основи законодавства України про освіту; міжнародні документи про права людини й дитини; державні стандарти освіти; норми й правила ведення документації. Також спеціаліст інклюзії має опанувати практичними навичками, зокрема такими як застосування

професійних знань у діяльності; здійснення педагогічного супроводу дитини з ООП; вміння налагоджувати міжособистісні стосунки між усіма суб'єктами освітнього процесу. До особистісних якостей можна віднести комунікативні та організаційні здібності; здатність співпереживати; ціннісні орієнтації [1].

Суттєвих змін зазнає процес і зміст підготовки вчителя. За Концепцією Нової української школи, вчителі вивчатимуть особистісно-орієнтований та компетентнісний підходи до управління освітнім процесом, психологію групової динаміки тощо. У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Збільшиться кількість моделей підготовки вчителя. Форми підвищення кваліфікації буде диверсифіковано: курси при ІППО, семінари, вебінари, онлайн-курси, конференції, самоосвіта (визнання сертифікатів). Учитель отримає право вибору місця і способу підвищення кваліфікації, як передбачено проектом Закону «Про освіту».

Сьогодення серед складових професійної компетентності випускника закладу вищої освіти називає готовність до гнучкої адаптації у мінливих життєвих ситуаціях; здатність самостійно і критично мислити; уміти бачити та формувати проблему, знаходити шляхи раціонального її вирішення; бути здатними генерувати нові ідеї, грамотно працювати з батьками.

Важливим у розвитку професійної компетентності є подолання бар'єрів спеціаліста інклюзії. Але бар'єри – не лише архітектурна доступність і надання додаткових послуг. Однією з найпоширеніших проблем є страх педагога через те, що він не зможе. Найчастіше причиною цьому є страх брати на себе відповідальність. І якби сьогодні педагог мав більше методичної підтримки, він би був впевненішим у своїх кроках, і було би менше супротиву.

В онлайн курсі для вчителів початкової школи на платформі EdEra є модуль «Інклюзивна освіта», в якому також зазначено компетентності вчителя для реалізації інклюзивного навчання: повага до різноманіття учнів, підтримка всіх учнів, спільна робота з батьками та іншими професіоналами, постійний особистісний та професійний розвиток. Ці компетентності можна розглянути за певною структурою: ставлення (переконання, цінності), знання й розуміння, навички.

Таким чином компетентність «Повага до різноманіття учнів» розглядається в трьох аспектах. В першу чергу це реалізація таких цінностей: інклюзивна освіта не підлягає обговоренню, всі діти мають право бути залученими до інклюзивних класів, користь для дітей та суспільства загалом. Їх усвідомлення вимагає знання про різноманіття учнів, розуміння інклюзивної освіти як підходу до всі учнів без винятку. Для реалізації цих знань спеціалісту інклюзії важливо володіти наступними навичками: критично вивчати власні переконання та їхній вплив на дії, визначати найкращі способи реагування на різноманіття учнів у всіх ситуаціях, сприяти створенню шкіл як навчальних спільнот, що поважають, заохочують і відзначають досягнення всіх учнів.

Реалізація компетентності «Підтримка всіх учнів» реалізується на основі цінностей: ефективні вчителі – це вчителі всіх учнів, для всіх учнів однаково важливим є академічне, практичне, соціальне і емоційне навчання, очікування вчителів є ключовим фактором успіху дитини. Ці переконання вимагають знання і розуміння способів виявлення і подолання бар'єрів для навчання учнів з різними функціональними порушеннями та їх наслідків, технологій навчання, методів управління в класі, оцінки методів навчання, орієнтованих на виявлення сильних сторін учнів, диференціації змісту навчальної програми, навчального процесу, навчальних матеріалів для включення учнів, технології розроблення і впровадження індивідуальної

програми розвитку. Для реалізації цих знань педагог повинен бути вербальним і невербальним комунікатором, сприяти кооперативному навчанню, застосовувати диференціацію методів, змісту і результатів навчання, працювати з учнями та їх родинами для персоналізації навчання і встановлення цілей, використовувати формувальну та підсумкову оцінки, які підтримують навчання.

Для реалізації компетентності «Спільна робота з іншими фахівцями і батьками» важливо впроваджувати такі переконання: цінність спільної роботи з батьками і родинами, цінність співпраці і партнерських стосунків, спільної роботи в команді з іншими професіоналами. Педагог повинен знати і розуміти переваги спільної роботи з іншими фахівцями, стратегії командної роботи, технології встановлення колективних партнерських стосунків з родинами, термінологію та основні робочі концепції інших професіоналів. Для реалізації цих знань потрібно володіти такими навичками: ефективно залучати батьків до підтримки навчання дитини, ефективно спілкуватися з родинами, спиратися на підтримку всередині школи для подолання бар'єрів, вирішувати проблеми з іншими фахівцями, сприяти партнерству зі школами, іншими освітніми установами, громадськими організаціями з метою пошуку зовнішніх ресурсів.

Вагоме місце у структурі компетентностей займає наступна – «Постійний особистісний та професійний розвиток». Її цінностями є: вчителі несуть відповідальність за власний розвиток, прохання про інформацію і пораду не є слабкістю педагога, учитель не може бути експертом з усіх питань., зміни і розвиток є постійними в інклюзивній освіті. Їх усвідомлення вимагає знання і розуміння методів вибудовування персональних навчальних маршрутів і стратегії власної роботи. Для цього потрібно володіти такими навичками: вміння оцінювати власну роботу, бути гнучким у виборі стратегій,

сприяти розвитку школи як навчальної спільноти [3].

Отже, успішність впровадження інклюзивної освіти насамперед залежить від професійної компетентності спеціаліста інклюзії. Ефективність процесу професійної підготовки педагогів залежить від забезпечення реалізації всіх складових компетентностей. Обізнаність спеціаліста інклюзії, його готовність допомогти учням, в тому числі й дітям з особливими освітніми потребами дозволять зробити процес навчання більш ефективним та успішним.

Список використаних джерел

1. Бабенко Л. Зміст та структура готовності вчителя української філології до професійного самовдосконалення. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2010. Випуск 176. С. 16-21.

2. Інклюзивна освіта: ідея, практика і суспільна цінність. URL: http://dnz13.com.ua/?p=5560

3. Онлайн-курс для вчителів початкової школи. URL: https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:MON-EDERA-OSVI TORIA+ST101+st101/about

4. Про освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. №38-39, ст. 380. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19

5. Софій Н.З., Найда Ю.М., Колупаєва А.А. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібник. К., 2007. 128 с.

ПРОГРАМА КОНФЕРЕНЦІЇ

РЕГЛАМЕНТ РОБОТИ КОНФЕРЕНЦІЇ

16 травня 2019 року

09.00 – 10.00	Реєстрація учасників, ранкова кава (фойє 3 поверху)
10.00 – 10.15	Відкриття конференції. Привітання учасників (актова зала, 2 поверх)
10.15 – 11.00	**Пленарне засідання** (актова зала, 2 поверх)
11.00 – 11.10	Перерва
11.10 – 12.10	**Workshop «Інклюзивне навчання: традиції та інноватика»** Модератор – ***Ілініч Світлана,*** к.філол.н., заступник директора з науково-методичної роботи, тренер з питань соціальної інклюзії, розмаїття та розвитку громад (актова зала, 2 поверх)
12.10 – 12.30	Кава-брейк (фойє 3 поверху)
12.30 – 13.30	**Workshop «Психологічні особливості роботи з людьми із когнітивними порушеннями»** Модератор – ***Ткаченко Микола,*** викладач кафедри психології, практичний психолог, (актова зала, 2 поверх)
	Обід (фойє 3 поверху)
13.30 – 14.00 14.00 – 15.00	**Workshop «Українська жестова мова на кожен день»** Модератор – ***Тиртичко Алла,*** вчитель-дефектолог, перекладач-дактилолог (актова зала, 2 поверх)
14.00 – 16.00	Робота дискусій: **1. Світовий досвід упровадження інклюзивного навчання: здобутки та основні проблеми,** ауд. 407 **2. Концепція безперервної освіти та соціалізація осіб з інвалідністю в умовах**

інклюзії, ауд. 307

3. Педагогічні технології інклюзивного навчання: традиції та новаторство, ауд. 308

4. Соціальна та психологічна адаптація осіб з інвалідністю до навчання в умовах інклюзії, ауд. 416

15.00 – 16.00 Обговорення майстер-класів, обмін практичним досвідом, напрацювання програми спільних дій учасників майстер-класів. Вручення сертифікатів (фойє 3 поверху).

РЕГЛАМЕНТ ВИСТУПІВ:

доповідь на пленарному засіданні	-	15 хв.
доповідь на секції	-	до 20 хв.
виступ при обговоренні	-	до 3 хв.

Мови конференції: українська, російська, англійська.

ОРГАНІЗАТОРИ КОНФЕРЕНЦІЇ:

1. Вінницький інститут Університету «Україна».
2. ГО «Соціальна перспектива».
3. Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

ГОЛОВА:

Давиденко Ганна Віталіївна, проректор з наукової та міжнародної діяльності, директор Вінницького інституту Університету «Україна», доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук, доцент, голова ради ГО «Соціальна перспектива».

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВИ ОРГКОМІТЕТУ:

Ілініч Світлана Юріївна, кандидат філологічних наук, заступник директора з науково-педагогічної роботи.

Омельченко Олена Валеріївна, начальник відділу науки, міжнародної діяльності та інклюзивної освіти.

ЧЛЕНИ ОРГКОМІТЕТУ:

Швед Вадим Валерійович, кандидат економічних наук, доцент, начальник відділу навчально-методичної роботи.

Найчук Вікторія Віталіївна, кандидат психологічних наук, декан соціально-економічного факультету.

Костенко Наталя Іванівна, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри соціальних технологій.

Коротєєва Антоніна Вікторівна, кандидат економічних наук, професор кафедри туризму, документних та міжкультурних комунікацій Університету «Україна».

Веденєєва Ольга Анатоліївна, начальник управління навчально-виховної роботи Університету «Україна».

Чорноус Наталя Сергійович, завідувач канцелярії.

Закладній Олена Анатоліївна, фахівець відділу науки, міжнародної діяльності та інклюзивної освіти.

Любарчук Данило Юрійович, студент 1 курсу спеціальності 081 Право, голова студентського парламенту Вінницького інституту Університету «Україна».

ПАРТНЕРИ КОНФЕРЕНЦІЇ:

1. Технічний університет Софії (м. Софія, м. Слівен, Болгарія).
2. Державний університет інфраструктури і транспорту.
3. Сірі Гуру Хар Раї Сагіб, Коледж для жінок (м. Чаббеваль, Індія).
4. Всеукраїнська молодіжна громадська організація студентів з інвалідністю «Гаудеамус» (м. Київ, Україна).
5. Громадська організація «Паросток» (м. Вінниця, Україна).
6. Громадська організація «Вінницька обласна організація Українського товариства охорони пам'яток історії культури» (м. Вінниця, Україна).
7. Всеукраїнська громадська організація «Консорціум закладів післядипломної освіти» (Україна).
8. Всеукраїнська громадська організація «Українська жіноча демократична мережа» (Україна).
9. Фундація «Недалеко» (Польща).
10. Міжнародна асоціація розвитку громад (International Association of Community Development; Велика Британія).
11. Міжнародна програма розвитку дитини (International Child Development Programme; Норвегія).
12. Громадська організація «Inclusive Practices» (м. Урекі, Грузія).

<u>У рамках конференції презентації та виставки від наших партнерів (фойє 3 поверху):</u>

Презентація роботи ГО «Inclusive Practices» (соціальна інклюзія, методика роботи з дітьми з розладами аутистичного спектру, Грузія)

Виставка наукових здобутків Університету «Україна» **«Інклюзивне навчання: вчимося у кращих» –** завідувач бібліотеки Дідковська С.І.

Презентація програми **«International Child Development Programme»** від тренера, координатора програми Вінницької області Горшкової Марії

Виставка-продаж інклюзивної літератури видавництво «Дивогра», майстер-клас **«Візуальна комунікація в освіті, книги для інклюзивного навчання»**

Презентація Унікального двомовного бібліографічного краєзнавчого авторського Арт-видання **«Путівник Вінниця ТОП 10»**

Презентація on-line курсу **«Організація роботи закладу освіти в умовах інклюзивного навчання»** (Ілініч Світлана)

Презентація-продаж колективної монографії «Теоретико-методологічні засади технології інклюзії у ЗВО» (Давиденко Ганна)

ВІДКРИТТЯ КОНФЕРЕНЦІЇ
16 травня, початок о 10.00
(актова зала,2 поверх, вул. Хмельницьке шосе 23А)

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

1. *Давиденко Ганна Віталіївна,* проректор з наукової та міжнародної діяльності, директор Вінницького інституту Університету «Україна», доктор педагогічних наук
Супровід дітей із інвалідністю та підтримки їхніх родин: досвід Польщі та можливості для українських родин

2. *Коротєєва Антоніна Вікторівна,* професор кафедри туризму, документних та міжкультурних комунікацій Університету «Україна», кандидат економічних наук
Представництво Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні: місія та основні напрямки співпраці

3. *Веденєєва Ольга Анатоліївна,* начальник управління навчально-виховної роботи Університету «Україна»
Інклюзивна освіта в Університеті «Україна»: навчаємося та навчаємо

4. *Кауффман Лайл (Lisle Kauffman),* доктор філософії, кейс-менеджер, професор, м. Канзас, США
Інклюзія в США: досвід роботи загальноосвітньої школи

5. *Немаш Лілія Ігорівна,* асистент кафедри психології Вінницького інституту Університету «Україна»
Психологічні складові розвитку професійної ідентичності психологів в умовах інклюзивної системи освіти

6. *Сотнікова Катерина Костянтинівна,* магістр спеціальності «Соціальна робота», Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
Психологічний супровід дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти

Програма
«Інклюзивне навчання: традиції та інноватика»
Модератор – к.філол.н., заступник директора Вінницького інституту Університету «Україна», експерт з питань взаємодії з людьми з інвалідністю та розвитку громад ***Ілініч С.Ю.****, актова зала, 2 поверх*

Мета: розширити знання працівників освітньої галузі про інклюзивне навчання, основні педагогічні умови його впровадження, базові методи, прийоми, форми та власне технології роботи в умовах інклюзивного освітнього простору; окрему увагу приділимо проблемам соціальної інклюзії, роботі з батьками, креативної та інноваційної діяльності.

Цільова аудиторія: учителі та асистенти учителів, що працюють в інклюзивних класах, адміністративні працівники освітної сфери, психологи, соціальні педагоги, батьки учнів та студентів з інвалідністю, представники громадських організацій та інші зацікавлені особи.

Зміст навчальних досягнень: за результатами модуля учасники отримають знання з таких тем:

- основні принципи інклюзивного навчання;
- особливості роботи вчителя та асистента вчителя в інклюзивному класі;
- основні вимоги до організації інклюзивного навчання;
- дієві технології інклюзивного навчання;
- інноватика в інклюзії;
- соціальна інклюзія та робота з батьками.

Програма
«Психологічні особливості роботи з людьми із когнітивними порушеннями»

Модератор – психолог-практик, викладач кафедри психології Вінницького інституту Університету «Україна»
***Ткаченко М.О.**, актова зала, 2 поверх*

Мета: сформувати цілісне уявлення про можливі порушення розвитку дітей, способи їх психологічної діагностики, корекції, профілактики порушень.

Цільова аудиторія: психологи, педагоги, соціальні працівники, викладачі, науково-педагогічні працівники, держслужбовці.

Зміст навчальних досягнень: за результатами семінару учасники матимуть теоретичні знання про предмет, завдання, методи спеціальної психології та її основні напрями, про специфіку проявів порушень розвитку в дитячому віці, а також про способи їх діагностики і корекції. Придбані знання в області спеціальної психології та дефектології являються фундаментальними і необхідними для розуміння психічної діяльності дорослої людини, як то особливості розумового розвитку, когнітивних процесів, особистості, а також природи слухових, мовних, зорових порушень.

Методи навчання: дидактична гра, демонстрація.

Програма

Українська жестова мова на кожен день

Модератор – вчитель-дефектолог, перекладач-дактилолог Вінницького інституту Університету «Україна»

***Тиртичко А.П.**, актова зала*

Мета: сформувати правильні уявлення про українську жестову мову, зменшити упередження проти використання жестової мови, зацікавити учасників тренінгу у вивченні української жестової мови та використанні її у своїй професійній діяльності.

Зміст навчальних досягнень: за результатами тренінгу учасники отримають знання про українську жестову мову, її особливості, отримають поради щодо спілкування з особами, які мають порушення слуху; вивчать дактильну абетку, вітальні жести і жести ввічливості, навчаться знайомитися, дактилювати своє ім’я та прізвище, а також ознайомляться з базовими комунікативними жестами.

Методи навчання: дидактична гра, демонстрація.

ДИСКУСІЯ «СВІТОВИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ: ЗДОБУТКИ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ»

16 травня 2019 р., вул. Хмельницьке шосе 23А, 14.00-16.00, ауд. 407

Модератор: **Давиденко Г.В.,** проректор з наукової та міжнародної діяльності, директор Вінницького інституту та коледжу Університету «Україна», доктор педагогічних наук

Canel Bingöl, MD, PhD, certified trauma therapist, licensed family and couple therapist, Certified Psychodramatist, trainer, founder of Ali Babaoğlu Institute, Turkey
Basic Approaches to Psychotrauma

Davinder Pal Singh, PhD, Head of Computer Science Department, Siri Guru Har Rai Sahib College for Women, India
Social Inclusion and Deep Learning Application

Prem Kumar Rai, researcher, Kathmandu University, Nepal
Education and Development of Social Responsibility of Modern Youth

Ram Gopal, Research Scholar Department of Electronics Indian Institute of Technology, India
Social Inclusion and Technology Development: Challenges and Opportunities

Sandeep Kumar Gupta, PhD, professor, Sharda University, India
Om Prakash Gupta, Assistant Professor, Department of Political science Mahatma Gandhi Central University, India
Social Inclusion and Human Resources Management

Алескерова Ю.В., доктор економічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Вінницький національний аграрний університет;
Федоришина Л.І., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри аналізу та статистики, Вінницький національний аграрний університет;
Тодосійчук В.Л., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії, Вінницький національний аграний університет
Вітчизняні і зарубіжні тенденції інклюзивної освіти

Андрощук І., доктор педагогічних наук, виконавчий директор ВГО «Консорціум закладів післядипломної освіти»
Науково-методичний супровід педагогічних працівників, що працюють в умовах інклюзії

Бедка Ц., засновник Фундації НЕДАЛЕКО, Республіка Польща
Презентація проекту фундації «Кращий старт»

Інгілізова Моніка Дойчинова Сімеонова, PhD, головний асистент, кафедра педагогіки та менеджменту Інженерно-педагогічного факультету – Слівен Технічного університету Софії, Республіка Болгарія
Активное сотрудничество с родителями в мульти-культурной среде

Качалова Т.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя;
Черненко Т.В., старший викладач кафедри дошкільної освіти, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Шляхи реалізації європейських інклюзивних цінностей і принципів в освітньому середовищі закладу вищої освіти

Коровська А.М., студентка факультету педагогіки, психології та соціальної роботи, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Технології роботи педагога та асистента вчителя в закладах освіти з інклюзивною формою навчання: світовий досвід та новаторство

Садова І.І., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан і перспективи

Швед В.В., кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та менеджменту, Вінницький інститут Університету «Україна»;

Омельченко О.В., старший викладач кафедри економіки та менеджменту, Вінницький інститут Університету «Україна»

До питання про наукометричну параметризацію в Україні для досліджень з інклюзії та суміжних галузей

Юртаева Е., координатор проектов НО «Inclusive Practices», Карагандинская государственная медицинская академия, педиатрический факультет, интернатура по специальности психиатрия, Казахстан, Грузия

Социальная инклюзия: возможности родительских сообществ

Ясьонь Т., представник Фундації «НЕДАЛЕКО», Республіка Польща

Практичні аспекти навчання педагогів спеціальної педагогіки і підвищення рівня свідомості дорослого населення щодо осіб з особливими освітніми потребами

ДИСКУСІЯ
«КОНЦЕПЦІЯ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ»
16 травня 2019 р., вул. Хмельницьке шосе 23А
14.00-16.00, ауд. 307

Модератор – **Ілініч С.Ю.,** к.філол.н., заступник директора Вінницького інституту Університету «Україна», експерт з питань взаємодії з людьми з інвалідністю та розвитку громад

Гордійчук О.Є., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Майбутній учитель і неформальна інклюзивна практика: цінності, процес і результат

Давиденко В.В., доктор політичних наук, завідувач кафедри правознавства, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Соціальне розмаїття та інклюзія: юридичні аспекти

Іваницька Н.Л., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри методики філологічних дисциплін і стилістики української мови, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Інклюзивне навчання на уроках української словесності

Легка Ю.В., магістр спеціальності «Дошкільна освіта», Ніжинський державний університет імені М. Гоголя
Вимоги до умов перебування дітей з особливими освітніми потребами в закладі дошкільної освіти

Мельничук Л.Б., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка С. Дем'янчука;
Шкабаріна М.А., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови та літератури, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка С. Дем'янчука
Формування готовності майбутніх вчителів початкової школи до роботи з дітьми з особливими потребами

Острянко Т.С., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, Чернігівський національний технологічний університет
Вплив інклюзивної форми навчання на розвиток учнів загальноосвітнього навчального закладу

Похилюк О.М., кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української філології КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
Готовність закладів вищої освіти до впровадження інклюзивного навчання

Рогачко-Островська М.С., секретар вченої ради, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
Реалізація інформаційно-настановного етапу експериментальної методики підготовки майбутніх вихователів до розвитку креативного мовлення дітей передшкільного віку

Саранча І.Г., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Соціальна інклюзія: виклики і перспективи

Супрун Л.В., доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри журналістики Національного університету «Острозька академія»

Інклюзія в сучасній соціокомунікаційній матриці України: перспективи міждисциплінарних досліджень

Супрун В.М., кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Національного університету «Острозька академія»

Проблема інвалідності у прозі української діаспори XX століття

Садова І.І., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Інклюзивна освіта: вимога сьогодення

Таланчук І.В., керівник служби Президента Університету «Україна»

Регулювання проблем розвитку сучасного інклюзивного суспільства в українському законодавстві

Цуркан Т.Г., кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки і методики початкової освіти, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича;

Колодій Я.А., студентка кафедри педагогіки і методики початкової освіти, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича;

Розвиток професійної компетентності спеціаліста інклюзії крізь призму реформ нової української школи

ДИСКУСІЯ
«ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ: ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО»
16 травня 2019 р., вул. Хмельницьке шосе 23 А
14.00-16.00, ауд. 308

Модератор: **Костенко Н.І.,** кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри соціальних технологій, Вінницький інститут Університету «Україна»

Косовець О.П., кандидат педагогічних наук, викладач вищої категорії ДРУЦКРОІ «Поділля»
Синхронне навчання інформатики учнів з особливими потребами

Костенко Н.І., кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри соціальних технологій, Вінницький інститут Університету «Україна»
Навчання комунікаційної компетентності засобами чотирьох навичок: фокус на міжкультурній компетенції

Костюкова О.М., доцент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького;
Скіданов О., студент спеціальності «Туризм», Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Екскурсійна справа – важлива складова інклюзивної освіти

Лебедь Ю.Б., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
Використання педагогічних технологій в інклюзивному середовищі під час вивчення української мови

Мазуркевич О.П., кандидат культурології, доцент кафедри соціальних технологій, Вінницький інститут Університету «Україна»
Культурологічний аспект в освіті та взаємозумовленість понять «культура» та «освіта»

Матковська І.А., викладач ІІ категорії циклової комісії загальноосвітніх, гуманітарних та соціальних дисциплін, Вінницький коледж Університету «Україна»
Classroom by google – хмарна система дистанційної підтримки уроків

Паливода Т.В., головний спеціаліст – юрисконсульт відділу правової роботи управління правового забезпечення Міністерства культури України
Стратегія правового регулювання інклюзивного навчання в закладах освіти сфери культури України

Тимкова В.А., кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української та іноземних мов, Вінницький національний аграрний університет
Самооцінка освітньої діяльності студента аграрної галузі в умовах особистісно орієнтованого навчання

Тодосієнко Н.Л., старший викладач кафедри мистецьких дисциплін дошкільної та початкової освіти, Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського
Особливості формування естетичного сприймання у молодших школярів з особливими потребами засобами мистецтва

Скрипник Н.І., кандидат філологічних наук, завідувач кафедри української філології КЗВО «Вінницький гуманітарно-

педагогічний коледж»

Формування мовленнєвої компетенції в умовах інклюзивного навчання

Чаланова Р.І., доктор медичних наук, кафедра медико-біологічних основ фізичного виховання і реабілітації ВДПУ імені М. Коцюбинського;

Глущенко І.І., доцент кафедри корекційної освіти ХДУ

Обґрунтування застосування арт-терапії в системі інклюзивної освіти

ДИСКУСІЯ
«СОЦІАЛЬНА ТА ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ»
16 травня 2019 р., вул. Хмельницьке шосе 23 А
14.00-16.00, ауд. 416

Модератор: **Найчук В.В.,** кандидат психологічних наук, декан соціально-економічного факультету, Вінницький інститут Університету «Україна»

Гринців М.В., кандидат психологічних наук, викладач кафедри практичної психології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Про надання допомоги сім'ям внутрішньо переміщених осіб в Україні

Дерев'янко Н.З., аспірант кафедри вікової та педагогічної психології, Рівненський державний гуманітарний університет
Інклюзивне освітнє середовище як сприятлива сфера для розвитку просоціальної поведінки

Лавроненко А.Г., студентка 5-го курсу, Полтавський інститут економіки та права Університету «Україна»
Адаптація осіб з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі

Сікорська Л.Б., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної освіти та соціальної роботи, Львівський національний університет імені Івана Франка
Особливості саморегуляції у похилому віці

Комар Т.О., кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Вінницький державний

педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Психологічні особливості соціальної адаптації учасників АТО
Сотнікова К.К., магістрант спеціальності 231 «Соціальна робота», кафедра практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
Психологічний супровід дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти

Майстренко Т.М., старший викладач кафедри соціальної та практичної психології, Житомирський державний університет імені Івана Франка
Омельчук Н.В., студент, Житомирський державний університет імені Івана Франка
Особливості сприймання дітей з інвалідністю

Стець В.І., кандидат філософських наук, доцент кафедри практичної психології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Основні напрямки роботи з сім'ями, які виховують дитину з порушеннями психічного розвитку

Татьянчикова І.В., доктор педагогічних наук, доцент, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки та інклюзії, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
Концепція розв'язання проблеми соціалізації дітей з психофізичними порушеннями в умовах інклюзії

Чухрій І.В., кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Психологічні механізми соціальної адаптації ветеранів з порушенням функції опорно-рухового апарату

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «СОЦІАЛЬНА ПЕРСПЕКТИВА»

Громадська організація «Соціальна перспектива» створена в серпні 2015 р. у продовження соціальних ініціатив Вінницького інституту Університету «Україна», що вже понад 20 років втілює на практиці ідеї соціальної та гендерної рівності, забезпечує рівний доступ до освіти соціально незахищених верств населення.

Унікальність «Соціальної перспективи» у тому, що це **перша у Вінницькому регіоні організація**, що виникла на межі **перетину** власне **громадської організації та вищого навчального закладу соціального спрямування**. Підготовка фахівців соціальної сфери неможлива сьогодні без залучення їх до активної громадської діяльності, тому таке поєднання науки та практики у ГО «Соціальна перспектива» означає, з одного боку, **потужну наукову, виховну та організаційну складову в громадській організації**, а з іншого, високу практичну орієнтованість та фахове й громадянське виховання молоді у вищому навчальному закладі.

Уся діяльність організації спрямована на **розв'язання соціальних, психологічних, медико-реабілітаційних, юридичних та власне освітніх проблем** людей, що належать до **соціально незахищених верст населення**, зокрема і **людей з інвалідністю**.

Голова ради організації – **Давиденко Ганна Віталіївна**, доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук, доцент, професор, директор Вінницького інституту та коледжу, проректор з міжнародної та наукової діяльності Університету «Україна», депутат Вінницької міської ради, голова Вінницького осередку Українського товариства охорони пам'яток історії та культури України, заступник керівника всеукраїнської громадської організації «Українська жіноча демократична

мережа»; журналістка, громадський діяч, член Спілки журналістів України.

Основними напрямками діяльності організації є:

- **організаційна та правова допомога** з питань реалізації основоположних прав, свобод та інтересів громадян у сфері соціального захисту різних верств населення, у тому числі соціально незахищених: **осіб з інвалідністю та вадами здоров'я, дітей-сиріт, громадян похилого віку, малозабезпечених, біженців, переселенців, учасників бойових дій та членів їхніх сімей, студентської молоді, молодих фахівців та науковців, підприємців малого та середнього бізнесу** та інших;
- **захист** інтересів членів Організації та інших осіб (громадян) **в органах державної влади** та управління, місцевого самоврядування у порядку, передбаченому чинним законодавством;
- розвиток **міжнародної співпраці у сфері соціального захисту** різних верств населення, у тому числі у галузі євроінтеграції;
- пропагування **здорового способу життя**;
- сприяння розвитку **демократичного суспільства**;
- сприяння розвитку **гендерної рівності**;
- **захист**, консультативна та різного роду допомога й підтримка інтересів та реалізація прав **жінок-автолюбителів**;
- **надання соціальних послуг** особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть їх самостійно подолати, зокрема, сприяння та надання психологічної підтримки, допомога в організації взаємодії з різноманітними службами, організаціями, підприємствами, органами, закладами, установами тощо; навчання та просвіта, у тому числі реалізація освітніх програм, надання інформації з питань соціального захисту населення.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО……3

РОЗДІЛ 1. СВІТОВИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ: ЗДОБУТКИ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ

Качалова Т.В., Черненко Т.В. Шляхи реалізації європейських інклюзивних цінностей і принципів в освітньому середовищі закладу вищої освіти 6

Коровська А.М. Технології роботи педагога та асистента вчителя в закладах освіти з інклюзивною формою навчання: світовий досвід та новаторство 12

Садова І.І. Інклюзивна освіта: вимога сьогодення 17

РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ: ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО

Косовець О.П. Синхронне навчання інформатики учнів з особливими потребами 21

Костюкова О.М., Скіданов О. Екскурсійна справа – важлива складова інклюзивної освіти 25

Легка Ю.В. Вимоги до умов перебування дітей з особливими освітніми потребами в закладі дошкільної освіти 30

Матковська І.А. Classroom by Google – хмарна система дистанційної підтримки уроків 35

Мельничук Л.Б., Шкабаріна М.А. Формування готовності майбутніх вчителів початкової школи до роботи з дітьми з особливими потребами 39

РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНА ТА ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Дерев'янко Н.З. Інклюзивне освітнє середовище як сприятлива сфера для розвитку просоціальної поведінки 45

Майстренко Т.М., Омельчук Н.В. Особливості сприймання дітей з інвалідністю 49

Острянко Т.С. Вплив інклюзивної форми навчання на розвиток учнів загальноосвітнього навчального закладу 53

Сікорська Л.Б. Особливості саморегуляції у похилому віці 57

Сотнікова К.К. Психологічний супровід дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти 62

Стець В.І. Основні напрямки роботи з сім'ям, які виховують дитину з порушеннями психічного розвитку 67

Чаланова Р.І., Глущенко І.І. Обґрунтування застосування арт-терапії в системі інклюзивної освіти 74

РОЗДІЛ 4. ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Паливода Т.В. Стратегія правового регулювання інклюзивного навчання в закладах освіти сфери культури України 81

Цуркан Т.Г., Колодій Я.А. Розвиток професійної компетентності спеціаліста інклюзії крізь призму реформ нової української школи 84

ПРОГРАМА КОНФЕРЕНЦІЇ 90

Для нотаток

Для нотаток

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

«ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ»

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЗБІРНИК

Оргкомітет конференції не несе відповідальності за зміст статей, матеріали друкуються в редакції та мовою авторів

Підписано до друку 25.10.2019.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Друк. арк. 7,25. Умов. друк. арк. 6,75. Обл.-видавн. арк. 4,13.
Наклад 100 прим. Зам. № 8395/1.

Видавець та виготовлювач ТОВ «ТВОРИ».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а.
Тел.: (0432) 603-000, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852.
e-mail: tvoru@tvoru.com.ua
http://www.tvoru.com.ua